

Politiek Kunstbezit II
Vrijdenkersruimte

Art, Property of Politics II
Freethinkers' Space

Jonas Staal

Inhoud

7	Inleiding
	Curatoren
14	Geert Wilders
14	Mark Rutte
15	Fleur Agema
17	Tofik Dibi
	Vrijdenkersruimte 2008 – 2010
21	Theo van Gogh
27	Gregorius Nekschot
31	Ellen Vroegh
35	Jaffe Vink
39	Aram Tanis
45	Internationale Socialisten
49	T.
53	Kurt Westergaard
57	Gerrit van Kralingen
62	Vrijdenkersruimte bibliotheek
	Bijlagen: Opening van de Vrijdenkersruimte
64	Speech Mark Rutte
66	Speech Fleur Agema
68	VVD Fotoarchief
77	Uitnodiging
76	Colofon

Contents

Introduction
Curators
Geert Wilders
Mark Rutte
Fleur Agema
Tofik Dibi
Freethinkers' Space 2008 – 2010
Theo van Gogh
Gregorius Nekschot
Ellen Vroegh
Jaffe Vink
Aram Tanis
International Socialists
T.
Kurt Westergaard
Gerrit van Kralingen
Library of the Freethinkers' Space
Appendices: Opening of the Freethinkers' Space
Mark Rutte's speech
Fleur Agema's speech
Photo archive of the VVD
Invitation
About

Opening van de Vrijdenkersruimte, juli 2008
Opening of the Freethinkers' Space, July 2008

Inleiding

Op 4 juli 2008 werd in de kantoorruimte van de conservatief-liberale Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD) en op de gang voor de kantoren van de extreem-nationalistische Partij voor de Vrijheid (PVV) in de Tweede Kamer te Den Haag de *Vrijdenkersruimte* geopend: een tentoonstellingsruimte met werk van Nederlandse kunstenaars die te maken hadden gekregen met politiek of religieus gemotiveerde censuur in de uitvoering of presentatie van hun werk.

De ruimte werd opgericht vanwege de noodzaak die beide partijen zagen om een signaal af te geven tegen groeiende censuur van kunstenaars in de Nederlandse maatschappij. Deze publicatie bundelt de verschillende werken die in de Vrijdenkersruimte zijn opgenomen en voorziet door middel van teksten elk van de beelden van artistieke en politieke context. Zij zijn afgebeeld in volgorde van presentatie tussen 2008 en 2010.

De term *freethinker* ontstond in Engeland kort voor 1700. Daar lijken aanvankelijk vooral mensen mee te worden bedoeld die de grote rol van godsdienst ter discussie wilden stellen. In Nederland ontstond in 1856 te Amsterdam een eerste vereniging van vrijdenkers. Deze bestaat nog altijd als Vrijdenkersvereniging de Vrije Gedachte. In het door de vereniging opgestelde 'Vrijdenkersmanifest' wordt de betekenis van het vrijdenken geduid als 'humanisme op atheïstische grondslag.'¹

Het concept van de Vrijdenkersruimte werd bedacht door PVV-leider Geert Wilders, die ook naam maakte als cineast met zijn filmpamflet *Fitna* (2008) dat bedoeld was om electoraat te overtuigen van het inherent gewelddadige en totalitaire karakter van het islamitische geloof. Maar het was de VVD onder leiding van fractieleider Mark Rutte, die in snel tempo vorm gaf aan het door Wilders ontworpen project. Na een mislukte poging de Tweede Kamer over te halen het openbaar toegankelijke gedeelte van de

Introduction

On July 4, 2008 the *Freethinkers' Space* was opened in the offices of the liberal-conservative Popular Party for Freedom and Democracy (VVD) and the hallway of the extreme nationalist Freedom Party (PVV): an exhibition space with work of Dutch artists who had encountered politically or religiously motivated censorship during the production or presentation of their work.

The space was founded because both parties felt the need to signal the growing censorship of artists in Dutch society. This publication offers a collection of the different works included in the *Freethinkers' Space*. By means of texts accompanying each image, it provides an artistic and political context. The works are included in order of presentation between 2008 and 2010.

The term *freethinker* emerged in England, shortly before 1700. Initially, the term seems to have indicated people who wanted to address and criticize the big role of religion. The first society for freethinkers in the Netherlands was founded in 1856 in Amsterdam. It continues to exist as *Vrijdenkersvereniging de Vrije Gedachte*. In the "Freethinkers' Manifesto," formulated by the society, the meaning of freethinking is defined as "humanism founded on atheism."¹

The concept of the *Freethinkers' Space* was invented by PVV leader Geert Wilders, who was also known as the movie director who created the movie pamphlet *Fitna* (2008). The intention of *Fitna* was to persuade the electorate of the inherently violent and totalitarian character of the Islamic faith. Nevertheless, the VVD led by party frontman Mark Rutte were the ones to quickly shape the project as envisioned by Wilders. After a failed attempt to persuade the House of Representatives to agree to the usage of a part of the publicly accessible space in the parliament buildings as *Freethinkers' Space*, the two parties chose to house it in their own office space. The VVD – which in 2008 occupied an office con-

kamergebouwen voor de Vrijdenkersruimte te gebruiken, kozen de twee partijen om deze in hun eigen kantoorruimte te huisvesten. De VVD – die in 2008 een aanzienlijk groter kantoor had dan de PVV – maakte voor deze gelegenheid hun ‘leeskamer’ vrij, een ruimte waarin ook een krantentafel en bibliotheek met liberale sleutelwerken zijn gehuisvest.

Het is onvermijdelijk dat – met name de liberalen – de parallel hebben gezien tussen de Vrijdenkersruimte en de in 1863 opgerichte *Salon des Refusés* (Salon van de geweigerden). Deze salon betrof een onofficieel gehouden tentoonstelling, parallel aan de officiële Parijse salon. In de Salon des Refusés werden door Parijse galeriers schilderijen en beeldhouwwerken tentoongesteld die niet toegelaten waren tot de officiële salon. Het meest bekende voorbeeld is ongetwijfeld het schilderij *Le déjeuner sur l’herbe* van Édouard Manet, waarop een naakte vrouw is weergegeven gezeten naast twee dandyeske geklede heren in een park. De ontspannen aanwezigheid van de vrouw op het doek, lunchend met de twee mannen en met een uitdagende blik naar de kijker werd toentertijd als een enorme schok ervaren.

Uitgangspunt van zowel de VVD als de PVV was dat zij geen enkele inhoudelijke uitspraak wilden doen over het tentoongestelde werk, en dat de Vrijdenkersruimte alleen bedoeld was om een maatschappelijk signaal af te geven en politieke verantwoordelijkheid te nemen met betrekking tot artikel 7 van de Grondwet: het recht op de vrijheid van meningsuiting. Beide partijen stelden dat in principe elke kunstenaar die te maken had gekregen met censuur, wat het uitgangspunt van hun werk ook mocht zijn, een plek in de ruimte kon krijgen. Hiermee leek de sturende hand van de twee partijen in zekere mate geneutraliseerd te zijn.

Toch zijn er meerdere kunstenaars die hun werk hebben voorgesteld maar hier nooit iets op hebben terug gehoord, zo beaamt ook de VVD, bij wie de verantwoordelijkheid over de Vrijdenkersruimte uiteindelijk in handen zou komen. Het ‘open curatorschap’ van beide partijen heeft dus blijkbaar duidelijke grenzen, en het zijn precies deze grenzen die het feitelijke ideologische en

siderably larger than the space available to the PVV – cleaned out their “reading room,” a space also accommodating the newspaper table and a library of seminal publications in liberal thought.

It is inevitable that – especially the liberals – have noticed a parallel between the Freethinkers’ Space and the *Salon des Refusés* (Salon of the refused) founded in 1863. This salon was an unofficial art exhibition, happening at the same time as the official Parisian salon. In the Salon des Refusés, Parisian galleries showed paintings and sculptures which hadn’t been permitted by the official salon. Undoubtedly the most famous example is the painting *Le déjeuner sur l’herbe* by Édouard Manet, featuring a naked woman and two men dressed like dandies in a park. The relaxed presence of the woman on the canvas, having lunch with two men, and flirting with the viewer, was in those days experienced as an enormous shock.

The point of departure of both the VVD and PVV was that they did not want to make any judgement on the work that was exhibited. The Freethinkers’ Space was only meant to make a social point and to take political responsibility for article 7 of the Constitution: the right to the freedom of speech. Both parties stated that in principle all artists encountering censorship, whatever the point of departure of their work may be, could be featured in the space. Thus, any direction that might have been given by the two parties was somewhat neutralized.

Yet, there are several artists who have proposed their works, but never had their calls returned. This is confirmed by the VVD, which would in the end acquire the responsibility over the Freethinkers’ Space. Therefore it seems that the “open curatorship” of both parties has clearly defined borders. Especially these borders reveal the actual ideological and propagandistic motive of the Freethinkers’ Space: the intention to *design* a specific conception of freedom.

It is not a coincidence that the only two parties including the concept of “freedom” in their name took the initiative to hijack article 7. The last few years, both parties made a name for themselves being critical on the meaning of Islam as religion

propagandistische motief van de Vrijdenkersruimte onthullen: het willen *vormgeven* van een specifiek vrijheidsbegrip.

Het zijn niet voor niets de enige twee partijen met het begrip ‘vrijheid’ in hun naam die het initiatief namen om artikel 7 politiek te kapen. Beide partijen maakten de afgelopen jaren naam zijnde kritisch op de betekenis van de islam als godsdienst voor westerse ethiek. Beiden stellen hierin, in meer en mindere mate, dat westerse cultuur in Nederlands normatief moet zijn, en andere culturen zich op het gebied van bijvoorbeeld artikel 7 zonder uitzondering aan moeten passen. Dit profiel is terug te vinden als leidraad van de openingstentoonstelling, waarin vier van de vijf participerende kunstenaars zelf islamcritici waren, of door kritiek (of angst voor kritiek) uit islamitische hoek met censuur te maken hadden gekregen. De vrijheid die in de Vrijdenkersruimte werd geconstitueerd betrof dus allereerst een blanke, seculiere, ‘verlichte’, dus liberale vrijheid.

Een belangrijk conflict rondom de Vrijdenkersruimte dat nooit publiek is geworden vond plaats tussen de nadrukkelijk islamofobe PVV en de traditioneel liberale VVD, toen een parlementariër van GroenLinks, Tofik Dibi, hen uitdaagde om ook werk op te nemen dat Wilders als persoon en de uitgesproken pro-Israëlische standpunten van beide partijen bekritiseerde (dit laatste geldt voor de VVD overigens in mindere mate dan de PVV). Op dat moment haakte de PVV af, en zette de VVD door. Deze curatorische en vooral ideologische breuk maakt dat de verschillende kunstwerken in deze publicatie soms door de VVD en PVV, soms door de VVD op voordracht van Groenlinks en soms alleen door de VVD zijn geselecteerd.

Het begrip vrijheid is een van de belangrijkste ideologische begrippen die in de zogenaamde democratieën bevochten wordt. Voor vrijwel elke partij staat ‘de vrijheid’ op een of andere manier op het spel, maar nimmer om dezelfde redenen. Het vormgeven en daarmee opeisen van een absoluut aan (blanke) autochtone bevolking dienstbaar vrijheidsbegrip garandeert een grote politieke winst, zeker in een tijd waarin globalisering, economische instabiliteit en migratie tot grote angsten hebben geleid bij het West-Europese electoraat.

for Western ethics. Both parties state that in the Netherlands, to more or lesser degree, Western culture should be normative. Other cultures should without exception conform to norms like article 7. This profile can be recognized as the theme of the opening exhibition, in which four out of five participating artists were critical of Islam, or had to deal with censorship because of criticism (or fear of criticism) from the side of Muslims. Therefore, the freedom of the Freethinkers’ Space was first and foremost a white, secular, “enlightened,” hence liberal, freedom.

An important conflict concerning the Freethinkers’ Space that never became public took place between the emphatically islamophobic PVV and the traditionally liberal VVD. When a left-liberal GroenLinks MP, Tofik Dibi, challenged them also to include work criticizing Wilders as a person and the expressly pro-Israel stances of both parties (the PVV more so than the VVD), the PVV quit, and the VVD continued. This curatorial but especially ideological breach is why several art works in this publication are sometimes selected by the VVD and PVV, sometimes by the VVD as recommended by GroenLinks, and sometimes selected by the VVD alone.

The concept of freedom is one of the most important ideological concepts that so-called democracies are fighting for. For almost every party “freedom” is at stake, but never for the same reasons. The design and therefore claim on an absolute conception of freedom at the service of a (white) autochthonous population is a guarantee for large political gains, especially in times in which globalization, economic instability, and migration have led to big fears among the West-European electorate.

During the national elections of June 9, 2010, the VVD became the largest party of the Netherlands with 31 out of 150 seats in parliament. The PVV became the third largest party, after the Labor Party (PvdA), with 24 seats. This political balance sheet, and the way in which both parties have shaped – and influenced other parties as regards – the meaning of “freedom” in general and article 7 in particular during the last few years, increases the urgency to research the ideological structure of their ideal of freedom.

Na de nationale verkiezingen van 9 juni 2010 werd de VVD met 31 van de 150 zetels de grootste partij van Nederland. De PVV volgde na de Partij van de Arbeid (PvdA) met 24 zetels, en werd daarmee de derde partij van het land. Deze politieke balans en de wijze waarop beide partijen en de afgelopen jaren de betekenis van 'vrijheid' en artikel 7 in het bijzonder hebben gevormd – en de positie van andere partijen hierin vergaand hebben beïnvloed – verhoogt de urgentie om de ideologische structurering van hun vrijheidsideaal te onderzoeken.

Het moet worden erkend dat het voornamelijk de VVD is geweest die de publieke sfeer heeft opgezocht als ruimte voor debat en confrontatie om hun vrijheidsideaal te visualiseren. Bijvoorbeeld in de reactie van Rutte op Wilders' suggestie om naast Hitlers *Mein Kampf* de Koran te verbieden, waarin de eerste stelde beter *Mein Kampf* te legaliseren opdat er geen enkel boek verboden zou zijn.

De PVV haakte te snel en te opportunistisch af om aan het transparant vormgeven en ter discussie stellen van het vrijheidsbegrip door middel van de Vrijdenkersruimte een wezenlijke bijdrage te kunnen leveren. Door de keuze van de VVD om de openbaarheid na te streven kunnen duidelijke posities worden ingenomen over het soort vrijheid en het soort democratie dat wij voor willen staan.

Voor mij is de democratie een potentiële structuur waarin debat, confrontatie en verschil voorop staan. Deze publicatie en mijn analyse van de kunstwerken in relatie tot de partijprogramma's en drijfveren van beide partijen wil hier een bijdrage aan leveren. Een bijdrage aan de vragen die eenieder zich wat mij betreft dient te stellen:

Over welke vrijheid willen wij het hebben?
 Aan wie is deze vrijheid dienstbaar?
 En wat is de ideologische achtergrond op basis waarvan wij over vrijheid of onvrijheid spreken?

Jonas Staal, 2010

¹ <http://www.devrijgedachte.nl>

It must be acknowledged that it has been mainly the VVD which entered the public sphere as a space for debate and confrontation to visualize their ideal of freedom. An example is Rutte's reaction to Wilders' suggestion to ban the Quran just like Hitler's *Mein Kampf*. Rutte stated that it would be better to legalize *Mein Kampf* so that no book be banned at all.

The PVV quit too fast and too opportunistically to be able to make any essential contribution to the transparent design and discussion of the concept of freedom by means of the Freethinkers' Space. Owing to the VVD's choice to strive for publicity, it is possible to maintain clear positions on the type of freedom and the type of democracy that we want to defend.

As for me, I think that democracy is a potential structure in which debate, confrontation, and difference are the most important aspects. Through this publication and my analysis of the art works in relation to the party programs and motivations of both parties I intend to contribute to this. A contribution to the questions that I think anyone should ask themselves:

About which freedom do we want to speak?
 To whom is this freedom subservient?
 And what is the ideological background founding the discussion about freedom or unfreedom?

Jonas Staal, 2010

¹ <http://www.devrijgedachte.nl>

Bord ter inleiding van de Vrijdenkersruimte, na afplakken van het PVV-logo (rechtsonder), 2010

Introductory sign to the Freethinkers' Space, after the PVV logo (lower right) was taped up, 2010

Curatoren Curators

Biografieën

Deze korte biografieën zijn bedoeld om inzicht te geven in de artistieke ontwikkeling en geschiedenis van de politici die de Vrijdenkersruimte hebben opgericht en/of van inhoud hebben voorzien. Ervaring en achtergrond zijn uiterst wisselend, hetgeen de reden is dat sommige van de biografieën korter zijn dan anderen.

Geert Wilders (1963) is voormalig VVD-politicus en momenteel leider van de extreem-nationalistische Partij voor de Vrijheid (PVV). De PVV staat bekend als de grootste opponent van overheids-ondersteuning van kunst en cultuur in Nederland. Alleen voor kunstenaars die islamkritiek uiten wordt een uitzondering gemaakt: 'Bescherm kunstenaars die bedreigd worden door de islamisering.'¹ Wilders zelf was amateurschilder en produceert filmpamfletten als waarschuwing tegen de zogenaamde islamisering van de westerse wereld. In 2008 verscheen zijn debuutfilm *Fitna* en voor dit jaar staat het vervolg gepland, *Fitna II*.

Geert Wilders is tevens initiator van de Vrijdenkersruimte.

Mark Rutte (1967) is leider van de VVD. In alle opzichten probeert Rutte op het gebied van kunst en cultuur een traditioneel liberale lijn te volgen, waarin het uitgangspunt is dat de overheid zich zo min mogelijk inhoudelijk bezighoudt met de kunst: 'Hoe meer je de kunst vrij laat hoe groter de rol en betekenis ervan voor de samenleving zal zijn.'² Daarmee bedoelt Rutte het belang van marktwerking en de investering van privé-kapitaal voor het 'versterken van de band tussen kunst en de samenleving'.³ Kunstbeleid dat sporen van het maakbaarheidsideaal in zich draagt of op enige wijze politieke inmenging suggereert wijst hij categorisch af.

'Waarom is het gevaarlijk om politici inhoudelijk mee te laten sturen? Omdat persoonlijke hobby's en voorkeuren dan een veel te grote rol kunnen gaan spelen. In de tweede plaats omdat het een onderschatting is van het belang van deskundigheid op dat terrein.'⁴

Biographies

These biographic sketches are meant to provide insight into the artistic development and history of the politicians who founded and/or provided content for the Freethinkers' Space. Their experience and background vary widely, which is the reason why some biographies are more concise than others.

Geert Wilders (1963) is a former VVD politician and currently leader of the extreme-nationalist Freedom Party (PVV). The PVV is known as the biggest opponent of governmental support for art and culture in the Netherlands. The only exception made is for artists who express criticism of Islam: "Protect artists who are threatened by Islamization."¹ Wilders was an amateur painter and produces movie pamphlets as a warning against the threat of the so-called Islamization of the Western world. His debut *Fitna* appeared in 2008, and he intends to release the sequel, *Fitna II*, this year.

Geert Wilders is also initiator of the Freethinkers' Space.

Mark Rutte (1967) is party leader of the liberal-conservative VVD. In every respect, Rutte tries to follow the traditional liberal adage concerning art and culture, which states that the government should as little as possible interfere with the content of art: "The more you let art free, the bigger its role and meaning for society will be."² Rutte is talking here about the significance of the free market and the investment of private capital to "strengthen the bond between art and society."³ He categorically rejects an art policy showing traces of the ideal of social change effected by government policies or suggesting political interference in general.

"Why it is dangerous to have politicians direct on the level of content? Because personal hobbies and preferences may start to play a big role. In the second place because it is an underestimation of the importance of expertise in that field."⁴

Mark Rutte is de voornaamste initiatiefnemer voor het realiseren van de Vrijdenkersruimte, en had een belangrijke rol in het formuleren van selectiecriteria voor de tentoongestelde kunstwerken.

Fleur Agema (1976) is politica voor de PVV en heeft vooral een profiel opgebouwd op het gebied van de zorg. Agema studeerde architectonische vormgeving aan de AKI kunstacademie te Enschede. Met haar project *Gesloten Architectuur* behaalde ze in 1999 een bachelor's degree. In 2004 behaalde zij tevens een master's degree aan de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht. In *Gesloten Architectuur* schreef Agema een voorstel voor een nieuw soort gevangenis waarin de gedetineerde vier fasen doorloopt waarin telkens bepaalde leerdoelen dienen te worden gehaald. Over het huidige Nederlandse gevangenismodel schreef zij destijds:

'Oorspronkelijke idealen die verdrinken in krankzinnige regelgeving [maken] de architectuur van de gevangenis, maar vooral het interieur van de gevangenis, tot een zieke

Mark Rutte is the most prominent initiator for the realization of the Freethinkers' Space. He had an important role in the formulation of the selection criteria for the art works that are on display.

Fleur Agema (1976) is a politician for the PVV and has mainly profiled herself in the domain of health care. Agema studied architectural design at the AKI art academy in Enschede. In 1999, she received her bachelor's degree with her project *Gesloten Architectuur (Closed Architecture)*. In 2004, she received her master's degree at the HKU art academy in Utrecht. In *Closed Architecture*, Agema wrote a proposal for a new type of prison, in which a detainee passes through four stages. In each of the stages, certain educational targets are to be met. About the current Dutch model for detention she wrote the following:

"Because original ideals are drowning in insane regulations, the architecture of the prison, but especially the interior of the prison, is made into a disease ridden gym spreading the contagiousness of crime."⁵

Opening door VVD-leider Mark Rutte (links) en PVV-parlementariër Fleur Agema (rechts), 2008

Opening by VVD frontman Mark Rutte (left) and PVV MP Fleur Agema (right), 2008

gymzaal voor de verspreiding van de besmettelijkheid van de criminaliteit.’⁵

Cultuurfilosoof en Foucault-kenner René Boomkens noemt Agema bij haar afstuderen in 1999

‘een intellectueel die in haar oppie een nieuw soort gevangenis bedenkt dat een heel Ministerie van Justitie niet lukt. Zij integreert innovatie en politiek en zet dit om in een ontwerp dat zij weergeeft [in] aanstekelijke pictografische beelden.’⁶

Fleur Agema was namens de PVV woordvoerder voor de Vrijdenkersruimte.

Tofik Dibi (1980) is politicus voor GroenLinks. Hij richt zich vooral op de positie van jongeren in grote steden. Hij is tevens student Media en Cultuur aan de Universiteit van Amsterdam, waar hij zich specialiseert in film. Naast zijn politieke ambities wil hij ook regisseur worden.

Eind 2009 publiceerde dagblad De Volkskrant een pamflet van zijn hand *Weg met het doemscenario* waarin hij het apocalyptische karakter van het huidige integratiedebat bekritiseert. Daartegenover stelt hij een nieuwe voorhoede: een nieuwe generatie jonge Nederlanders met een veelheid van verschillende achtergronden:

‘Een voorhoede die haar weg omhoog vindt via sport, politiek en kunst en cultuur en in toenemende mate de middenklasse bevolkt. Wij zijn jonge mensen die niet dromen van jihad, maar van vrijheid en democratie.’⁷

Tofik Dibi vervulde voor de Vrijdenkersruimte de rol van extern adviseur, twee door hem voorgestelde kunstwerken werden in de ruimte opgenomen.

¹ *De agenda voor hoop en optimisme*

(Verkiezingsprogramma Partij voor de Vrijheid 2010), p. 35

² Bijdrage van Mark Rutte tijdens de derde Boekmanlezing in Amsterdam op 5 juni 2009

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ http://www.fleuragema.nl/?page_id=21

⁶ Ibid.

⁷ Tofik Dibi e.a., ‘Weg met het doemscenario’, *De Volkskrant*, 24 november 2009

At her graduation, in 1999, cultural philosopher and Foucault specialist René Boomkens describes Agema as

“an intellectual who succeeds on her own where a whole Department of Justice fails: to invent a new type of prison. She integrates innovation and politics and converts this into a design represented by catching pictographic images.”⁶

Fleur Agema used to be spokeswoman of the Freethinkers’ Space on behalf of the PVV.

Tofik Dibi (1980) is a GreenLeft (GroenLinks) politician. His main concern is the position of urban youth. He currently also studies Media and Culture at the University of Amsterdam, specializing in film. Beside his political ambitions he intends to become a movie director.

Toward the end of 2009, he published a pamphlet in newspaper De Volkskrant entitled *Weg met het doemscenario* (*Away with the doom scenario*) in which he criticizes the current debate on immigrant integration. Against it, he declares a new avant-garde: a new generation of young Dutch men and women with a multitude of cultural backgrounds:

“An avant-garde which finds its way to the top through sports, politics, and art and culture, and is increasingly populating the bourgeoisie. We are young people who do not dream of jihad, but of freedom and democracy.”⁷

Tofik Dibi was an external advisor to the Freethinkers’ Space. He proposed two works included in the exhibition.

¹ *De agenda voor hoop en optimisme*

(Verkiezingsprogramma Partij voor de Vrijheid 2010), p. 35

² Mark Rutte during the third Boekmanlezing in Amsterdam, June 5, 2009

³ Ibid.

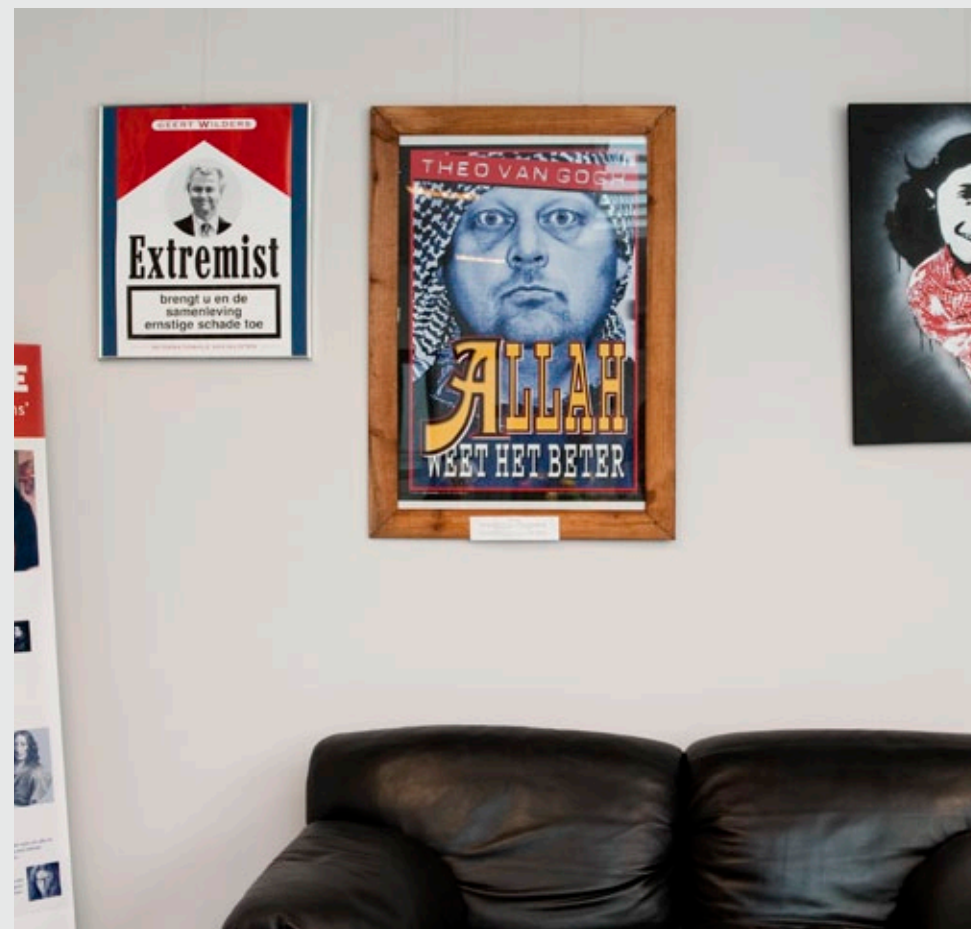
⁴ Ibid.

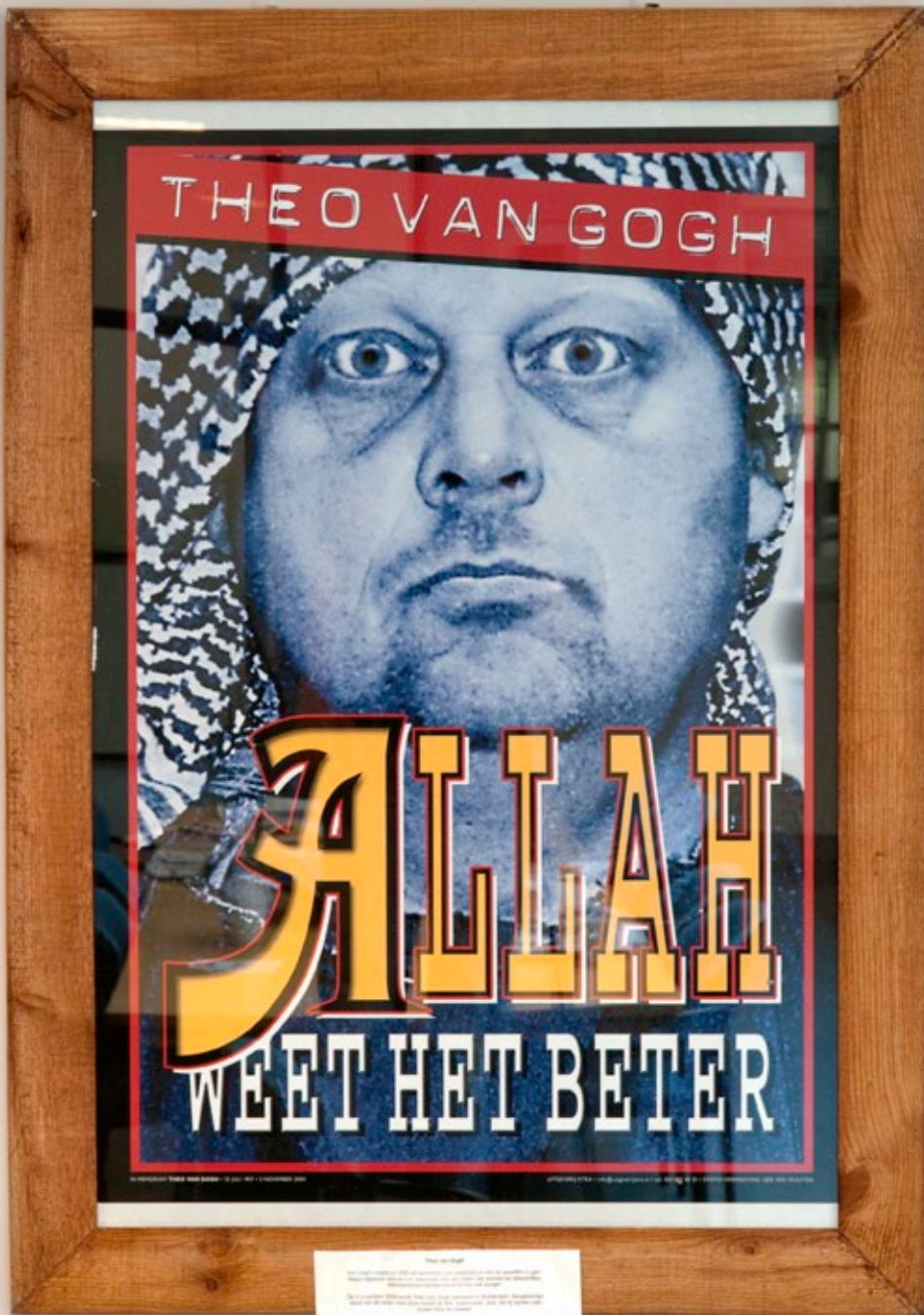
⁵ http://www.fleuragema.nl/?page_id=21

⁶ Ibid.

⁷ Tofik Dibi et al., ‘Weg met het doemscenario’, *De Volkskrant*, November 24, 2009

Vrijdenkersruimte
2008 – 2010
Freethinkers' Space
2008 – 2010

ALLAH WEET HET BETER | Teksten van Theo van Gogh, vormgeving door Ger van Wulften | 2003 | Geselecteerd door VVD en PVV

RECREATIE | Gedichten van Theo van Gogh, tekeningen door Eric Scheurs | 1985 | Geselecteerd door VVD en PVV

Deze ingelijste poster toont de voorkant van de laatste bundel met verzamelde teksten van de door een radicale islamist vermoorde cineast, televisiemaker en polemist Theo van Gogh (1957-2004). De bundel bevat teksten die hij zelf publiceerde op zijn website, naar eigen zeggen omdat hij teveel met censuur te maken had om nog langer samen te werken met dag- of opiniebladen. Daarnaast waren in de tentoonstelling een aantal prints opgenomen van gedichten van Van Gogh en tekeningen van Scheurs, onderdeel van hun samenwerkingsproject *Recreatie*.

De bundel is typerend voor de politieke betrokkenheid die Van Gogh met name aan het einde van zijn leven ontwikkelde. Hoewel politieke en religieuze kwesties altijd al een rol in zijn werk hebben gespeeld, lag de voornaamste focus op seksuele machtsverhoudingen, zoals in zijn meest succesvolle films *06* (1994) en *Interview* (2003).

Op de cover van de bundel staat hij zelf afgebeeld, met wijdopen gesperde ogen en bedekt met een *keffiyeh*, de zogenaamde 'Palestijnse sjaal', waarmee hij religieus fundamentalisme lijkt te willen verbeelden (hoewel Palestijnse groeperingen die deze sjaal als symbool gebruiken niet per definitie religieus van aard zijn).

De titel *Allah weet het beter* is representatief voor

ALLAH KNOWS BETTER | Texts by Theo van Gogh, Design by Ger van Wulften | 2003 | Selected by VVD and PVV

RECREATION | Poems by Theo van Gogh, drawings by Eric Scheurs | 1985 | Selected by VVD and PVV

This framed poster shows the cover of the last collection of essays written by Theo van Gogh (1957-2004), the television and film director and polemicist who was killed by a radical Islamist. The collection comprises texts that he published on his website, because, in his own words, he had to deal with too much censorship to continue working with newspapers or weeklies. Additionally, the exhibition featured several prints of Van Gogh's poems and Scheurs's drawings, which were part of their collaborative project *Recreation*.

The publication is typical for the political engagement that Van Gogh developed, in particular in the later years of his life. Although political and religious issues have always played a role in his work, his most prominent focus was on sexual power relations, as in his most successful movies *06* (1994) and *Interview* (2003).

The cover of the publication features Van Gogh himself, eyes wide open and covered in a *keffiyeh*, the so-called "Palestinian scarf." It seems that by wearing the scarf he wants to represent religious fundamentalism (although Palestinian organizations using this scarf as a symbol do not necessarily have a religious nature.)

The title *Allah weet het beter* (*Allah Knows Better*) is representative for Van Gogh's resentment

Van Goghs ressentiment tegen (islamitisch) fundamentalisme en de bedreiging die deze zou vormen voor artikel 7 van de Grondwet, het 'recht op de vrijheid van meningsuiting'. Opvallend in deze bundel is zijn keuze om fundamentalistische doctrines te beantwoorden met een al even rabiaat begrip van westerse vrijheid en verlichtingsidealen. Zijn ondubbelzinnig uitgesproken steun aan de Amerikaanse inval van Irak en de hysterische opeenvolging van brieven aan de Amsterdamse PvdA-politica Fatima Elatik en voorzitter van raadsfractie Bea Irik (een achttal, waarbij alleen Irik enkele malen bereid bleek te antwoorden), die hij verantwoordelijk hield voor het onder protest van moslims afgelasten van het theaterstuk Aïsha, zijn hier typische voorbeelden van.

De aanslag op de Twin Towers te New York in 2001 vormt duidelijk het omslagpunt in zijn werk: 'Sinds 11 september, u weet wel, zijn de messen geslepen en marcheert de Vijfde Colonne van de geitenneukers betrekkelijk ongehinderd voorwaarts.'¹ Het begrip 'geitenneuker' is typerend voor Van Gogh, die na eigen onderzoek van de Koran tot de conclusie was gekomen dat moslims bij gebrek aan vrouwen het recht hadden zich seksueel te bevredigen met behulp van een kameel of geit.

In deze bundeling teksten lijkt Van Goghs verlichtingsfundamentalisme een hoogtepunt te bereiken, hetgeen er onvermijdelijk toe leidt dat zijn verdediging van het 'vrije woord' elke waarachtig open en intellectuele discussie in de weg staat. Deze bundel maakt inzichtelijk hoe zijn oprechte wens om taboes te doorbreken in relatie tot religieus fundamentalisme door persoonlijke angsten en frustraties tot het tegendeel leidt. Van Gogh schept met zijn absolutistische verheffing van de 'vrije meningsuiting' het precedent voor de opkomst van radicaal nationalistische en islamofobe bewegingen als de PVV van Geert Wilders.

Essentieel voor de ontwikkeling van zijn denken zijn de brieven die hij schrijft aan de in 2002 door een dierenactivist vermoorde rechts-populistische politicus Pim Fortuyn, door Van Gogh systematisch aangeduid als de 'Goddelijke kale'. De inderdaad kaalgeschoren Fortuyn beleeft in de periode waarin de gebundelde teksten zijn ge-

against (Islamic) fundamentalism, which would be a threat to article 7 of the Constitution, the "freedom of speech." It is striking that in this publication, he chooses to respond to fundamentalist doctrines with a conception of Western freedom and enlightenment ideals which is as rabid as the doctrines he addresses. His unequivocal support for the American invasion of Iraq, led by former president of the United States George W. Bush is a typical example, as is the hysterical series of letters addressed to the Amsterdam Labor (PvdA) politician Fatima Elatik and local party leader Bea Irik (eight in total, Irik was the only one to respond to some of them), whom he held to be responsible for the cancellation of the theater piece Aïsha, which was objected against by Muslims.

The 9/11 attacks on the Twin Towers in New York is clearly the turning point in his work: "Ever since 9/11, you know, the knives have been sharpened and the Fifth Column of goat-fuckers is marching forward relatively unhindered."¹ The concept of "goat-fucker" is typical for Van Gogh, who, after doing his own research in the Quran, had concluded that, in absence of women, Muslims had the right to find sexual satisfaction in the company of a goat or camel.

This collection of essays seems to form the apex of Van Gogh's enlightenment fundamentalism. This inevitably results in the situation in which his defense of "free speech" obstructs any truly open and intellectual discussion. This publication shows how his genuine desire to break taboos relating to religious fundamentalism has the opposite result, owing to his personal fears and frustrations. By elevating the "freedom of speech" in an absolutist way, Van Gogh creates the precedent for the emergence of radically nationalist and islamophobic movements like Geert Wilders's Freedom Party (PVV).

Essential for the development of his thought are the letters he writes to the right-wing populist politician Pim Fortuyn, who was murdered in 2002 by an animal rights activist. Van Gogh addresses him systematically as the "Divine bald one." During the period in which the essays were written, Fortuyn, who indeed shaved his head, was at the peak of his political career.

Theo van Gogh

Van Gogh maakte in 1982 als autodidact zijn regiedebuut met de speelfilm *Luger*. Naast regisseur was hij o.a. columnist voor een reeks van kranten en tijdschriften, televisiepersoonlijkheid en af en toe ook zanger.

Op 2 november 2004 wordt Theo van Gogh vermoord in Amsterdam. Aangenomen wordt dat de reden voor deze moord de film *Submission* was, die hij samen met Ayaan Hirsi Ali maakte.

schreven zijn politieke hoogtepunt, iets waar Van Gogh – die reeds langere tijd bewonderaar was van de voormalig columnist en hem op verschillende momenten interviewde voor televisie – met groot enthousiasme op reageert. Fortuyn provoceert gevestigde politiek door taboes rondom immigratie, integratie en religieus fundamentalisme rechtstreeks te adresseren. Zijn mediagenieke openhartigheid over zijn homoseksuele geaardheid en persoonlijke uitpattingen hieromtrent vormen in relatie tot zijn meer klassiek nationalistische betoog een uitdagend contrast.

Van Gogh uit openlijk zijn steun en geeft Fortuyn, die extreem emotioneel en wispelturig kon zijn, op een aantal essentiële momenten advies en ondersteuning. Het aanbod een post als minister van cultuur aan te nemen in een toekomstige ‘kabinet Fortuyn’ wijst Van Gogh, die in intellectuele zin Fortuyns mindere was maar hem in zijn vermogen tot zelfreflectie oversteeg, desondanks zonder te twijfelen af.

Van Goghs laatste postuum verschenen film *06/05* (2004) heeft een complot rondom de dood van Fortuyn als centraal thema: ‘Fortuyn [is] niet om zeep [...] geholpen door één gek, maar door een samenzwering van schuimbekkende politici die zich in hun macht bedreigd zagen.’²

De radicale islamist Mohammed Bouyeri motiveerde zijn moordaanslag op Van Gogh niet op basis van diens eigen werk als columnist en filmmaker, maar als de producent van het anti-islamitische filmpamflet *Submission* (2004) van de toenmalige VVD-politica Ayaan Hirsi Ali. Met zijn overlijden werd het feitelijke fundament geschapen voor de Vrijdenkersruimte, die zich in de jaren na zijn dood tegen censuur keerde. Van Gogh hangt dan ook prominent aan de muur, en in tegenstelling tot de andere werken is de ingelijste poster nooit verhangen. Zijn ouders waren eregasten bij de opening van de tentoonstelling.

Van Gogh – who had long been an admirer of the former columnist and who had interviewed him on television at several occasions – reacts to this with great enthusiasm. By directly addressing the taboos on immigration, integration, and religious fundamentalism, Fortuyn provokes the political establishment. His mediagenic frankness about his homosexuality and related personal excesses provides a challenging contrast with his more classically oriented, nationalist discourse.

Van Gogh openly supports Fortuyn, who was sometimes very emotional and fickle, and gives him advice and support at several crucial moments. Nevertheless, Van Gogh, who in an intellectual sense was inferior to Fortuyn, but who had a better ability to self-reflect, unquestionably rejects his offer to be Minister of Culture in a future “Fortuyn government.”

Van Gogh’s last, posthumously released movie *06/05* (2004) revolves around a conspiracy concerning Fortuyn’s death: “Fortuyn hasn’t been [...] killed by a single lunatic, but by a conspiracy of foaming politicians who felt that their power was threatened.”²

The radical Islamist Mohammed Bouyeri didn’t motivate his assassination of Van Gogh based on his work as a columnist and movie director, but because of his involvement as producer of the anti-Islamic movie pamphlet *Submission* (2004) of former VVD politician Ayaan Hirsi Ali. Van Gogh’s death created the actual foundation for the Freethinkers’ Space, which turned against censorship in the years after his death. That’s why Van Gogh is prominently featured on the wall, and contrary to the other works, his framed poster has never been moved. Van Gogh’s parents were guests of honor at the opening of the exhibition.

¹ Theo van Gogh, *Allah weet het beter* (Amsterdam: Xtra – Rechetdoorzee Mijl op 7, 2003), p. 14

² Ibid.

¹ Theo van Gogh, *Allah weet het beter* (Amsterdam: Xtra – Rechetdoorzee Mijl op 7, 2003), p. 14

² Ibid.

DIVERSE WERKEN | Gregorius Nekschot | jaartal onbekend | Geselecteerd door VVD en PVV

Deze gesigneerde prints tonen verschillende tekeningen van een cartoonist werkend onder het pseudoniem Gregorius Nekschot. Nekschot is een van de weinige uitgesproken rechtse en nadrukkelijk anti-islamitische cartoonisten in Nederland. Zijn grappen zijn direct en – mede door de gedetailleerde arcering waarmee hij zijn personages een zekere massa verschafft – opvallend zwaarmoedig. Zijn betoog is vergaand moralistisch en keert zich behalve tegen de islam ook nadrukkelijk tegen socialistische en progressieve politici en christenen (waaronder ook sociaal-christelijke partijen). Hij kreeg bekendheid bij een groter publiek door publicatie van zijn cartoons op de website van de polemist en cineast Theo van Gogh (zie p. 21), die een bewonderaar van zijn werk was.

Nekschot kreeg grote landelijke bekendheid toen hij op 15 mei 2009 door tien agenten uit zijn huis werd gehaald omdat hij met zijn prenten opzettelijk bevolkingsgroepen (moslims) zou discrimineren en aan zou zetten tot haat. De plotse arrestatie volgde bizar genoeg op een al twee jaar oude klacht van imam Abdul Jabbar van de Ven bij het Meldpunt Discriminatie Internet. De aanhouding vond plaats op last van het Openbaar Ministerie (OM) in Amsterdam. In Nekschots woning werd een huiszoeking verricht, waarbij zijn computer en mobiele telefoon in beslag werden genomen. Ook zijn boek *Nekschot: Misselijke grappen* werd in het onderzoek betrokken. Nekschot werd na anderhalve dag verhoor weer vrijgesteld. Volgens een woordvoerder van het OM riskeerde Nekschot 'een gevangenisstraf van maximaal twee jaar of een geldboete van 18.500 euro.'¹

Over de inval, de inbeslagname en het verhoor

VARIOUS WORKS | Gregorius Nekschot | date unknown | Selected by VVD and PVV

These autographed prints show various drawings of a cartoonist working under the alias of Gregorius Nekschot. Nekschot is one of the few explicitly right-wing and emphatically anti-Islamic cartoonists in the Netherlands. His jokes are direct and – also due to the detailed shading through which he gives his characters a certain mass – surprisingly gloomy. His discourse is extremely moralistic and turns not only against Islam but also emphatically against socialist and progressive politicians and Christians (including social-Christian political parties). His fame spread among a broader audience because his cartoons were published on the website of polemist and movie director Theo Van Gogh (see p. 21), who was an admirer of his work.

Nekschot acquired national fame when on May 15, 2009 ten policemen arrested him in his house, because his cartoons would deliberately discriminate against parts of the population (Muslims) and incite hate. Strangely enough, his sudden arrest was based on a two-year old complaint by imam Abdul Jabbar van de Ven, filed at the Internet Discrimination Center. The arrest took place at the request of the Public Prosecutor in Amsterdam. Nekschot's house was searched, and he had his mobile phone and computer confiscated. Also his publication *Nekschot: Misselijke grappen* (*Nekschot: Sick Jokes*) became subject of investigation. After one and a half day of interrogation, Nekschot was released. According to a spokesperson of the Public Prosecutor, Nekschot could face "a maximum sentence of two years or a fine of €18,500."¹

The raid, confiscation, and Nekschot's interrogation caused a big outrage in Parliament, which

van Nekschot volgde grote verontwaardiging van het parlement, dat ocriep tot een spoeddebat om toenmalig minister van justitie Ernst Hirsch Ballin (CDA) ter verantwoording te roepen. Hirsch Ballin stelde hierop dat volgens procedure was gehandeld, en het OM lange tijd nodig had gehad om de identiteit van de cartoonist vast te stellen. Nekschot riposteerde later dat zijn e-mail adres op zijn website vermeld staat en tevens via zijn uitgeverij contact had kunnen worden opgenomen. Hirsch Ballin stelde hierop weer dat 'aan een IP-adres niet te zien is, wie de tekenaar is' en 'op een website niemand woont'.¹² Tevens zou er juist belang zijn geweest bij het verrassingseffect van de huiszoeking. Desalniettemin gaf hij later

scheduled an emergency debate to call the former Christian-Democratic (CDA) Minister of Justice, Ernst Hirsch Ballin to account. Hirsch Ballin stated that all procedures had been followed, and that it had taken the Public Prosecutor a long time to confirm the identity of the cartoonist. Nekschot retorted that his email address was on his website, and that the Public Prosecutor also could have contacted his publisher. Hirsch Ballin subsequently stated that "the IP-address doesn't show who the artist is" and that "nobody lives on a website."¹² Moreover, the surprise effect of a domiciliary visit had been desirable. Nevertheless, Hirsch Ballin admitted that it had not been necessary to lock up Nekschot overnight.

wel toe dat het niet nodig was geweest om Nekschot een nacht lang vast te houden, de meerwaarde daarvan bleek achteraf gezien 'niet groot', gezien de 'zwijgende houding van de verdachte',³ zo schreef hij aan de top van het OM.

Fractieleider Mark Rutte van de VVD was de grootste criticaster van de minister. Hij suggereerde daarbij dat er politieke motivaties bestonden voor zijn arrestatie. Hirsch Ballin ontkende dit, en verklaarde dat de keuze tot vervolging volledig in handen van het OM had gelegen. Zelfs toen de kamer in zijn geheel overtuigd was dat Hirsch Ballin niet zelf opdracht tot de arrestatie had gegeven hield Rutte vol dat er een 'zweem van een politieke arrestatie'⁴ rond de zaak bleef hangen. Op uitdagingen van andere partijen hier consequenties aan te verbinden door middel van een motie van wantrouwen, een van de zwaarste middelen die de Kamer tot zijn beschikking heeft, reageerde de politicus echter niet.

Hoe belangrijk deze zaak voor Rutte en zijn partij is blijkt uit het ontstaan van de Vrijdenkersruimte. Rutte heeft meermaals herhaald dat de arrestatie en vervolging van Nekschot een van de belangrijkste aanleidingen voor hem was om de tentoonstellingsruimte te realiseren.

Hoe vergaand Nekschot – die zelf overtuigd is van een politiek complot tegen zijn persoon – zich identificeert met de oprichters van de Vrijdenkersruimte bleek uit zijn bereidheid in opdracht van Geert Wilders een aantal cartoons te realiseren voor een verkiezingsbijlage in het nationalistisch-populistische dagblad De Telegraaf tijdens de verkiezingscampagne van 2010. Deze samenwerking tussen Wilders en Nekschot kreeg opnieuw ruchtbaarheid toen de redactie de publicatie van de tekeningen weigerde, en zowel Wilders als Nekschot dit als 'censuur'⁵ besloten openbaar te maken.

¹ 'Minister ontkent inperking vrije meningsuiting', *Trouw*, 17 mei 2008

² Maartje Willems, 'Nekschotdebat: Kamer hekelt excessief optreden', *Elsevier*, 20 mei 2008

³ Brief van Ernst Hirsch Ballin aan het Openbaar Ministerie, kenmerk 5547396/08, 29 mei 2008

⁴ *Ibid.*

⁵ 'Wilders beticht De Telegraaf van censuur', *NRC Handelsblad*, 27 mei 2010

In hindsight, the added value had not been "much," owing to the "silence of the accused,"³ as he wrote to the Public Prosecutor.

VVD party leader Mark Rutte forcefully criticized the Minister. He suggested that the arrest was politically motivated. Hirsch Ballin denied this allegation, and stated that the choice to prosecute was an independent decision of the Public Prosecutor. Even when Hirsch Ballin had succeeded to convince Parliament that he himself had not ordered the arrest, Rutte insisted that the case was still surrounded by the "suggestion of a political arrest."⁴ However, when challenged by the other parties to draw the consequences of his conviction and propose a vote of no-confidence, one of the heaviest political means available to Parliament, he didn't react.

The importance that Rutte and his party attached to this case is clearly visible in the establishment of the Freethinkers' Space. On many occasions, Rutte has repeated that the arrest and prosecution of Nekschot was one of the most important reasons to realize the exhibition space.

The extent to which Nekschot – who is convinced of a political conspiracy against him – identifies with the founders of the Freethinkers' Space, is shown by his willingness to realize, at the request of Geert Wilders, several cartoons for the election special of the nationalist-populist newspaper De Telegraaf during the election campaign of 2010. The cooperation between Wilders and Nekschot became public when the editorial board refused to publish the drawings, and both Wilders and Nekschot decided to expose this as being "censorship."⁵

¹ 'Minister ontkent inperking vrije meningsuiting', *Trouw*, May 17, 2008

² Maartje Willems, 'Nekschotdebat: Kamer hekelt excessief optreden', *Elsevier*, May 20, 2008

³ Letter of Ernst Hirsch Ballin to the Public Prosecutor, ref. 5547396/08, May 29, 2008

⁴ *Ibid.*

⁵ 'Wilders beticht De Telegraaf van censuur', *NRC Handelsblad*, May 27, 2010

**PIANO WOMAN | Ellen Vroegh |
2008 | Geselecteerd door VVD en PVV**

**DANSEUSES EXOTIQUES |
Ellen Vroegh | 2007 | Geselecteerd
door VVD en PVV**

Op de schilderijen *Piano Woman* en *Danseuses Exotiques* van Ellen Vroegh wordt het vrouwelijke lichaam uitgebeeld. Waar *Danseuses Exotiques* de vrouwelijke 'exoot' afbeeldt, ongemoeid door westerse moraal en daardoor nog immer in staat zich vrijelijk over te geven aan 'natuurlijke' impulsen als seksuele lust en dans, vergoelikt *Piano Woman* de mannelijke lust tot consumptie van het vrouwelijke lichaam door deze als een instrument weer te geven. Zoals de passieve piano elk moment op elke wenselijke manier bespeeld kan worden, zo ook het armloze lichaam van de *Piano Woman*. De vrouw als lustobject staat in beide werken centraal. In het geval van *Danseuses Exotiques* lijkt hierbij ook heimwee naar een meer oorspronkelijk eroticisme een rol te spelen, gezien de blanke vrouwfiguur die haar naakte onschuld hervindt naast de gekleurde exoot.

Vroegh kreeg nationale bekendheid door een conflict tussen haar en de gemeente Huizen, waar zij woon- en werkzaam is. Op de afdeling Burgerzaken in het Gemeentehuis werd haar werk geëxposeerd, waaronder de twee zojuist beschreven stukken. Na klachten van enkele bezoekers en personeelsleden over het expliciete naakt in de schilderijen besloot de gemeente deze te verhangen naar een plaats waar ze minder in het zicht hingen. Bij navraag bleken zich onder de personen die een klacht hadden ingediend ook moslims te bevinden.

Uit woede door deze verplaatsing besloot Vroegh contact op te nemen met dagblad De Telegraaf.

**PIANO WOMAN | Ellen Vroegh |
2008 | Selected by VVD and PVV**

**DANSEUSES EXOTIQUES |
Ellen Vroegh | 2007 | Selected by
VVD and PVV**

The paintings *Piano Woman* and *Danseuses Exotiques* made by Ellen Vroegh depict the female body. *Danseuses Exotiques* shows the "exotic" female, undisturbed by Western morality and therefore still able to abandon herself to her "natural" impulses like sexual lust and dance. *Piano Woman* extenuates the male lust for the consumption of the female body by presenting it as a musical instrument. Just like a passive piano, the armless body of the *Piano Woman* can be played at any moment and in any desirable way. Both works feature the woman as a sex object. In case of *Danseuses Exotiques*, an additional element seems to be a longing for a more original type of eroticism, considering the white female figure rediscovering her naked innocence next to the colored exotic figure.

Vroegh acquired national fame due to a conflict with the municipality of Huizen, her hometown. Her work, including the two paintings described above, was on display at the civil affairs department in the town hall. After some visitors and staff members had complained about the explicit nudity on the paintings, the municipality decided to move the paintings to a place where they were less openly visible. Upon inquiry it appeared that some of the people who filed complaints were of the Muslim faith.

Enraged by this relocation, Vroegh contacted newspaper De Telegraaf, which chose to foreground the "censorship by Muslims," upon which right-wing populist politicians and opinion mak-

Die koos er voor om het aspect van 'censuur door moslims' centraal te stellen, waarop rechts-populistische politici en opiniemakers zich nationaal in de discussie begonnen te mengen. Vroegh kreeg als gevolg hiervan een reeks verzoeken tot interviews en televisieoptredens.

Zelf stelt zij in een interview dat 'Mensen die dit soort onschuldige kunst al als aanstootgevend of schokkend ervaren, [...] niet in ons van oudsher tolerante land thuis [horen].'¹ Zij benadrukt daarop haar a-politieke positie als kunstenaar: '[Mijn werk] is voornamelijk een uiting van mijn belevingswereld en het spelen met vorm en kleur. Ik hoef niet zo nodig een boodschap uit te dragen, maar ik wil wel kunnen maken wat me boeit en wat ik mooi vind.'²

Deze uitspraken zijn paradoxaal omdat haar werk alle sporen van etnisch en sekseconflict in zich draagt: namelijk de visie van de vrouw als lust-object, in het geval van *Danseuses Exotiques* vanuit de neo-kolonialistische, westerse, consumptie-georiënteerde blik en zij vanuit deze positie de moderniteit als reden aangrijpt om haar positie als kunstenaar onaantastbaar te verklaren. Ze verwijt de gemeente dan ook een gebrek aan 'vermogen om naar moderne Westerse maatstaven te handelen.'³

Sinds enige tijd heeft de gemeente Huizen naar aanleiding van dit incident nieuwe richtlijnen opgesteld voor het tonen van kunst in overheidsgebouwen. Hierin staat onder andere dat de tentoongestelde kunst niet mag aanzetten tot haat, discriminerend, beledigend, pornografisch of godlasterend mag zijn.⁴ Ook mag er geen kunst worden getoond die te maken heeft met genocide of dierenleed. Vroegh's werk is onder deze nieuwe condities niet opnieuw in het stadhuis opgenomen, ondanks protest van de politieke partij Leefbaar Huizen die rondom de kwestie een spoeddebat aanvroeg met als doel de werken terug op hun oorspronkelijke locatie te krijgen.

¹ Sharon Hagenbeek, 'Wie aanstoot wil nemen aan mijn werk mag dat, maar daar is het niet voor bedoeld', www.kunstwerkkopen.nl, 5 juni, 2008

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ http://www.artinsight.nl/pagelD_6499239.html

ers started to enter the discussion on a national level. Due to this publicity, Vroegh was invited to several interviews and television appearances.

In an interview she states that "People who experience this type of innocent art as being offensive or shocking, [...] do not belong in our traditionally tolerant country."¹ She also stresses her apolitical position as an artist: "[My work] is mainly an expression of my experience and playing with form and color. I don't feel the need to communicate a message, but I do want to be able to make what fascinates me and what I like."²

These statements are paradoxical, as her work displays all the traces of an ethnical and sexual conflict: that is, the vision of the woman as a sex object, and in case of *Danseuses Exotiques*, viewed from a neo-colonialist, Western, consumption-oriented perspective. From this position, she seizes upon modernity to render her position as an artist unassailable. Thus, she reproaches the municipality for its lack of "being capable to act according to Western criteria."³

As a result of this incident, the municipality of Huizen has recently formulated new guidelines concerning the display of art in government buildings. Among other things, these guidelines state that art is not allowed to incite hate, be discriminating, offensive, pornographic, or blasphemous.⁴ It is also not allowed to show art that is dealing with genocide or animal cruelty. According to these guidelines, Vroegh's work has not been re-elected for display in the town hall, in spite of protests of the political party Leefbaar Huizen, which demanded an emergency debate concerning the issue, intending to move the art works back to their original location.

¹ Sharon Hagenbeek, 'Wie aanstoot wil nemen aan mijn werk mag dat, maar daar is het niet voor bedoeld', www.kunstwerkkopen.nl, June 5, 2008

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ http://www.artinsight.nl/pagelD_6499239.html

Kunstenares Ellen Vroegh en VVD-leider Mark Rutte poseren voor *Danseuses Exotiques*

Artist Ellen Vroegh and VVD frontman Mark Rutte posing in front of *Danseuses Exotiques*

PVV-parlementariër Fleur Agema poseert voor *Piano Woman*

PVV MP Fleur Agema posing in front of *Piano Woman*

**DE GEHEIME REDE VAN
BALKENENDE | Jaffe Vink | 2008 |
Geselecteerd door VVD en PVV |
Collectie VVD**

Deze satirische tekst verscheen op 4 april 2008 in het door de publicist en filosoof Jaffe Vink opgerichte conservatieve opinieblad *Opinio*. De tekst, die ook van Vinks hand zou blijken te zijn, werd afgedrukt als een rede die voormalig premier Jan-Peter Balkenende zou hebben uitgesproken bij een geheim overleg van het CDA in de aanwezigheid van dertig prominente leden. Centraal in de tekst staat Balkenendes pleidooi om na het cultuurrelativisme ook een offensief aan te gaan tegen 'godsdiensrelativisme'.

'Wij kunnen en mogen niet langer zeggen dat het allemaal hetzelfde is. Bijbel en Koran – allemaal hetzelfde. Nee, en nog eens nee. Wij moeten niet meegaan in die laffe vergelijking van één pot nat.'¹

Tegenover het argument dat door scheiding tussen kerk en staat de politiek geen mening zou mogen formuleren over een specifieke religie (islam) stelt Balkenende dat de nadruk moet worden gelegd op de islam als 'cultuur', en niet als religie.

'Wij kunnen zeggen dat er een grondig verschil is tussen Jezus en Mohammed. Allebei profeet. Maar Mohammed was ook legeraanvoerder en veroveraar. Iemand die nogal heeft huisgehouden in Mekka. Iemand die een liefdesleven had – als de verhalen kloppen – waar ik niet van sta te juichen.' En: 'het grote probleem is de islam. Jullie horen het goed, ik zeg niet: de radicale islam of het islamitische terrorisme of het fundamentalisme in het algemeen – nee, ik zeg: het grote probleem is de islam.'²

**BALKENENDE'S SECRET SPEECH |
Jaffe Vink | 2008 | Selected by VVD
and PVV | Collection of VVD**

On April 4, 2008, this satirical text appeared in the conservative weekly *Opinio*, founded by publicist and philosopher Jaffe Vink. The text, which would turn out also to be written by him, was printed as a speech given by former Prime Minister Jan-Peter Balkenende during a secret meeting of the Christian Democrats (CDA), in the presence of thirty prominent party members. In the text, Balkenende argues in favor of an attack on "religious relativism" now that cultural relativism has been already targeted.

"We cannot and may not any longer claim that it is all the same. Bible and Quran – all the same. No, absolutely not. We must disagree with the pusillanimous comparison that it is all one and the same."¹

Against the argument that because of the separation of church and state, politics would not be allowed to formulate an opinion about a particular religion (Islam), Balkenende states that the "cultural" nature of Islam, and not its religious nature, has to be stressed.

"We can say that there is a thorough difference between Jesus and Mohammed. Both were prophets. But Mohammed was also commander-in-chief and conquerer. Someone who caused quite some havoc in Mecca. Someone who had a love life – if the stories are to be believed – that I cannot particularly exult at." And: "the big problem is Islam. That's right, I'm not saying: radical Islam or Islamic terrorism or fundamentalism in general – no, I'm saying: the big problem is Islam."²

Als reactie op de publicatie van de tekst spande Balkenende op 4 april tot ieders verbazing een kort geding aan tegen Opinio, waarbij de Staat der Nederlanden op straffe van een dwangsom eiste dat de publicatie zou worden gestaakt en een rectificatie zou worden geplaatst. De rechter stelde hierop dat

‘Het artikel [...] overduidelijk een verzinsel [is] dat op karikaturale wijze (het gebrek aan) polemiek omtrent het christendom en de islam aan de orde stelt en uitlokt. Er is dus geen sprake van een onjuiste of valse weergave van feiten, zoals de Staat meent.’³

Balkenende werd door de rechter dus niet in zijn gelijk gesteld, maar startte vervolgens een bodemprocedure tegen Vink en Opinio. Hoewel de tekst overduidelijk polemisch van aard was werd door de Rijksvoorlichtingsdienst (RVD) de volgende argumentatie vrijgegeven:

‘De Staat beschikt over signalen dat in het buitenland de rede voor echt is gehouden. In media in bepaalde landen is op grond van de veronderstelde echtheid van de rede aan de Nederlandse Minister-President dubbelhartigheid verweten. Het nadeel voor het aanzien van de staat en zijn Minister-President is evident en was voorzienbaar.’⁴

Op 3 juni 2008 werd bekend dat de financiering van Opinio was stopgezet, omdat er met een oplage van slechts 5000 exemplaren geen economische basis voor voortzetting van het tijdschrift was. Op 10 september 2008 werd de bodemprocedure van de Staat der Nederlanden tegen Opinio afgebroken aangezien het opinieblad inmiddels al failliet was gegaan.

Rutte, die stelde dat Balkenende zich in deze zaak gedroeg ‘als de minister-president van Madurodam’⁵ greep de gelegenheid opnieuw aan om zich als voorstander van de vrijheid van meningsuiting te profileren. Het bewuste nummer van Opinio heeft dan ook een prominente en apart verlichte plaats gekregen in de boekenkast van de Vrijdenkersruimte.

In reaction to the text and to everyone’s surprise, Balkenende started summary proceedings against Opinio on April 4. Under penalty of a fine, he demanded that the publication be stopped and that a rectification be made. The judge stated that

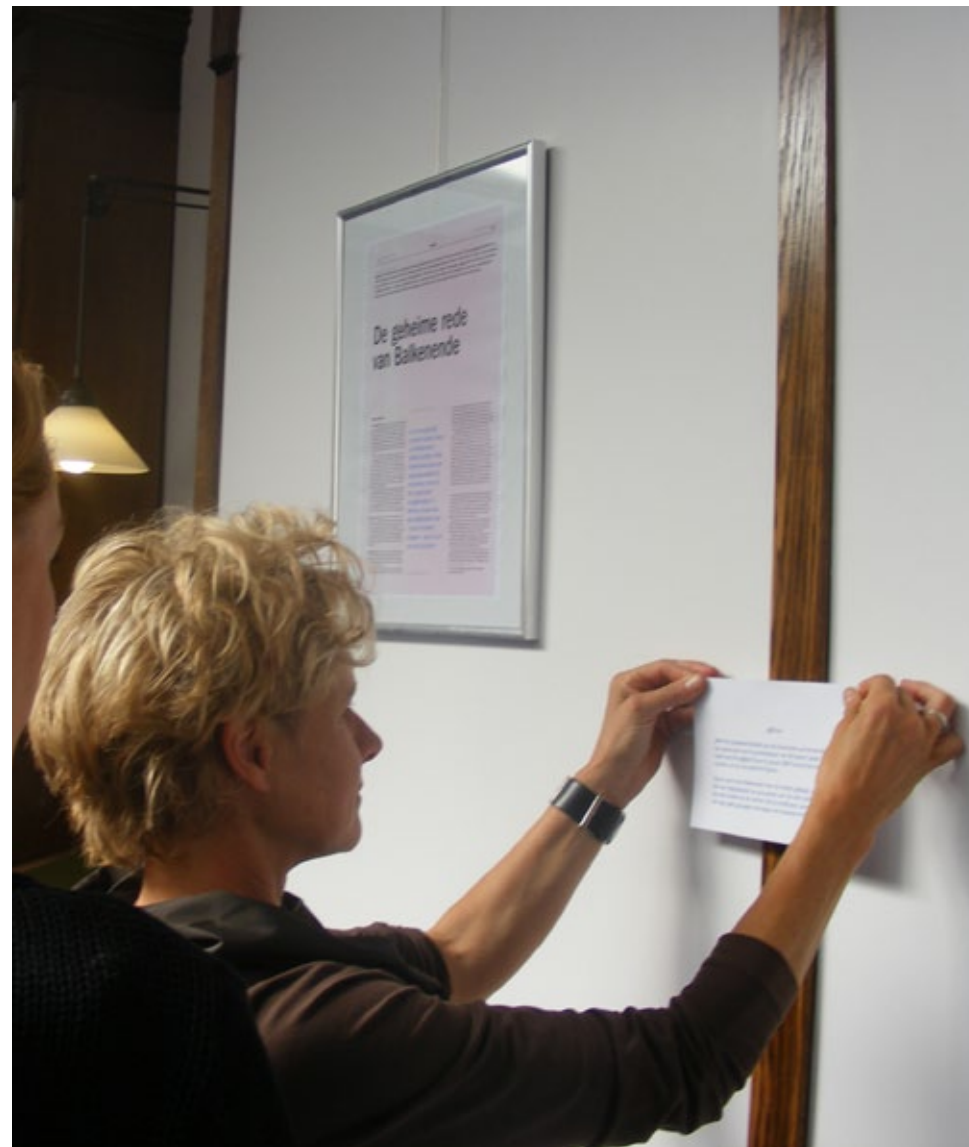
“Evidently, the article [...] is a fabrication addressing and provoking in a caricatural way the (lack of) polemics concerning Christianity and Islam. Therefore, it presents no case of incorrect or false accounts of the facts, as stated by the State.”³

Thus, Balkenende was proven wrong by the judge, but subsequently he started proceedings on substance against Vink and Opinio. Although the text was evidently polemical in nature, the Government Information Service (RVD) released the following argument:

“The State possesses information that the speech was considered authentic in foreign countries. Based on the assumed authenticity, media in certain countries have reproached the Dutch Prime Minister for two-facedness. The damage to the standing of the State and its Prime Minister is evident and could have been predicted.”⁴

On June 3, 2008 Opinio announced that its funding had been stopped, because the weekly didn’t seem economically viable with an edition of only 5000 copies. On September 10, 2008, the proceedings on substance of the State of the Netherlands against Opinio were ceased, because the weekly had been declared bankrupt in the meantime.

Rutte, who stated that Balkenende behaved in the matter like “the Prime Minister of Madurodam”⁵ (a miniature scale model of The Netherlands in The Hague), again seized the opportunity to profile himself as the champion of the freedom of speech. That’s why this particular edition of Opinio occupies a prominent and independently lit place on the bookshelves of the Freethinkers’ Space.

¹ Jaffe Vink, ‘De geheime rede van Balkenende’,

Opinio, jaargang 2, nr. 14, 4 april 2008

² Ibid.

³ Zaaknummer LJN BC8727: http://zoeken.rechtspraak.nl/resultpage.aspx?snelzoeken=true&searchtype=ljn&ijn=BC8727&u_ljn=BC8727

⁴ Robbert de Wit, ‘Balkenende klaagt weekblad Opinio opnieuw aan’, *Elsevier*, 18 april 2008

⁵ Robbert de Wit, ‘Rutte: Balkenende lijkt wel premier Madurodam’, *Elsevier*, 18 april 2008

¹ Jaffe Vink, ‘De geheime rede van Balkenende’,

Opinio 2: 14, April 4, 2008

² Ibid.

³ Case number LJN BC8727: http://zoeken.rechtspraak.nl/resultpage.aspx?snelzoeken=true&searchtype=ljn&ijn=BC8727&u_ljn=BC8727

⁴ Robbert de Wit, ‘Balkenende klaagt weekblad Opinio opnieuw aan’, *Elsevier*, April 18, 2008

⁵ Robbert de Wit, ‘Rutte: Balkenende lijkt wel premier Madurodam’, *Elsevier*, April 18, 2008

**CET OBSCUR OBJET DU DÉSIR –
SELF PORTRAIT FROM THE BACK |
Aram Tanis | 2006 | Geselecteerd
door VVD en PVV**

**CET OBSCUR OBJET DU DÉSIR
– SELF PORTRAIT UNDER THE
CHRISTMAS TREE | Aram Tanis |
2006 | Geselecteerd door VVD
en PVV**

Cet Obscur Objet du Désir - Self Portrait From The Back van fotograaf Aram Tanis toont de rug van een man die met enige inspanning bezig is een handeling te verrichten rondom zijn geslachtsdeel. De gespannenheid die in zijn houding besloten ligt lijkt te wijzen op het geconcentreerd omdoen van een condoom.

De dimensies van de ruimte waarin de man zich bevindt zijn onduidelijk. Dicht tegen de muur oogt het alsof hij opzettelijk vernederd wordt, en geheel naakt en afgezonderd van de open ruimte een smerig werkje moet uitvoeren. Dat de foto opzettelijk met behulp van een sterke flitser is gemaakt vergroot de sfeer van obscuriteit en amateurisme, belangrijke esthetische categorieën in het werk van Tanis, dat altijd zeer gedetailleerd in scène is gezet.

De titel *Cet Obscur Objet du Désir* refereert naar een film van de Spaanse filmmaker Luis Buñuel uit 1977. In het surrealistische verhaal wordt de 18-jarige Conchita geïntroduceerd, die een seksuele obsessie teweegbrengt bij de oudere Mathieu. Conchita belooft hem allerlei vormen van seksuele bevrediging, maar stelt deze op het laatste moment telkens uit omdat zij maagd wil blijven tot haar huwelijk, hetgeen bij Mathieu ondraaglijke verlangens opwekt.

**CET OBSCUR OBJET DU DÉSIR –
SELF PORTRAIT FROM THE BACK |
Aram Tanis | 2006 | Selected by the
VVD and PVV**

**CET OBSCUR OBJET DU DÉSIR –
SELF PORTRAIT UNDER THE
CHRISTMAS TREE | Aram Tanis |
2006 | Selected by the VVD and PVV**

Cet Obscure Objet du Désir – Selfportrait From The Back, made by photographer Aram Tanis, shows the back of a man who is busy, with some effort, doing something in surroundings of his sex. The tension of his body seems to suggest the act of intently putting on a condom.

The dimensions of the space surrounding the man are unclear. Because he is close against the wall it looks as if he is humiliated on purpose. Completely naked and separated from the rest of the space he has to finish a dirty job. The picture has been deliberately shot with a strong flash, which intensifies the atmosphere of obscurity and amateurism, which are important aesthetic categories for Tanis, whose work always is the result of a detailed mise-en-scène.

The title *Cet Obscure Objet du Désir* refers to a movie by the Spanish movie director Luis Buñuel from 1977. The surrealist story introduces the eighteen year old Conchita, who becomes the sexual obsession of the older Mathieu. Conchita promises him all kinds of sexual satisfaction, but constantly postpones them at the last moment as she wants to remain a virgin before marriage. This arouses unbearable desires in Mathieu.

Cet Obscure Objet du Désir – Self Portrait From

Cet Obscur Objet du Désir - Self Portrait From The Back werd oorspronkelijk getoond als onderdeel van een drieluik geselecteerd uit de serie *Cet Obscur Objet du Désir* die uiteindelijk 27 foto's zou beslaan. De werken waren onderdeel van een tentoonstelling onder dezelfde titel die opende op 27 oktober 2005 in het pand van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (de Hoftoren) te Den Haag. Groeiende bezwaren binnen de organisatie tegen *Self Portrait From The Back* hadden echter tot gevolg dat op 3 november de 280 centimeter hoge fotoafdruk uit de tentoonstelling werd verwijderd. Volgens Tanis 'kennelijk omdat het aanstootgevend was'.¹

Stichting de Ateliers die de kunstenaars voor de tentoonstelling aanleverde (naast Tanis ook Morgan Betz), besloot hierop bij monde van directeur Dominic van den Boogerd en schilderes en docente Marlene Dumas na overleg met het ministerie de overige twee kunstwerken ook terug te trekken, waaronder het meer cryptische *Cet Obscur Objet du Désir - Self Portrait Under The Christmas Tree*, waarin de centrale figuur geplaatst is in een vuilniszak, hetgeen een opzettelijk claustrofobisch contrast genereert met het kleinburgerlijke symbool van de kerstboom. Tanis zelf spreekt over de houding van het ministerie ondubbelzinnig als 'censuur'.²

De keuze van de partijen om het werk van Tanis in de Vrijdenkersruimte op te nemen is uitzonderlijk, gezien het feit dat deze als enige geen direct politiek belang lijkt te dienen: noch de reden van censuur (ongewenste confrontatie met seksualiteit in overheidsruimte), noch het onderwerp van het werk zelf (de wijze waarop seksuele intimiteit, kwetsbaarheid en plasticiteit – distantie – in metaforische zin in het object condoom omsloten zijn) past in de lijn van islamkritiek en/of censuur door aanhangers van de islam. Het dichtste raakt de situatie van dit werk die van de schilderijen van Vroegh (zie p. 31), waarin berichtgeving zich nadrukkelijk richtte op censuur door moslims in verband met ongewenste nuditeit. Het gegeven dat de censuur in dit geval volstrekt areligieus gemotiveerd is duidelijk een uitzondering in de door en door gepolitiseerde Vrijdenkersruimte.

Mogelijk vervult het werk precies door zijn moeilijke duidelijkheid binnen de Vrijdenkersruimte

The Back was originally shown as a part of a triptych selected from the series *Cet Obscur Objet du Désir* which would eventually comprise 27 photographs. The works were part of a show with the same title, which opened on October 27, 2005 in the building of the Ministry of Education, Culture, and Sciences (the Hoftoren) in The Hague. However, an increasing number of complaints against *Self Portrait From The Back* within the organization against the work resulted in the removal of the 280 cm tall photo print from the exhibition on November 3. According to Tanis "because apparently it was too offensive."¹

After consultation with the department, De Ateliers Foundation providing the artists for the exhibition (which also included Morgan Betz), represented by director Dominic van den Boogerd and painter and teacher Marlene Dumas, decided also to withdraw the other two works, including *Cet Obscur Objet du Désir - Self-portrait Under The Christmas Tree*, in which the main figure is placed in a garbage bag. This creates an intentionally claustrophobic contrast with the petit bourgeois symbol of the Christmas tree. Tanis unequivocally describes the attitude of the department as "censorship."²

The choice made by the VVD and PVV to include Tanis's work in the Freethinkers' Space is unique, because it seems to be the only work that doesn't immediately serve a political purpose: neither the reason of censorship (undesired confrontation with sexuality in a government space), nor the subject of the work itself (the way in which sexual intimacy, vulnerability, and plasticity – distance – are metaphorically condensed in the object of the condom) fit into the line of criticism of Islam and/or censorship by Muslims. The situation concerning this work comes closest to the context of Vroegh's paintings (see p. 31), in which the media explicitly focused on censorship by Muslims due to undesired nudity. The fact that in this case the censorship was motivated completely outside the realm of religion is clearly an exception in the thoroughly politicized space of the Freethinkers' Space.

It is possible that the work, precisely because it is difficult to interpret within the Freethinkers' Space, occupies the role of a political diversion:

Aram Tanis

Woont en werkt in Amsterdam. Hij studeerde aan de Gerrit Rietveldacademie (1999-2003) en De Ateliers (2004-2006). Voor zijn werk reisde hij zowel binnen als buiten Europa. Zijn werk hing op verschillende fotofestivals waaronder in Griekenland en Polen. Daarnaast exposeerde hij ondermeer in de Vegas Gallery in Londen, Galerie Masters in Amsterdam, Witte de With in Rotterdam.

Getoonde foto's zijn verwijderd bij het ministerie van OCW, omdat oud-minister van Onderwijs Maria van der Hoeven deze 'te aanstootgevend' vond, ondanks dat de foto's door een onafhankelijke kunstcommissie waren geselecteerd.

de politieke rol van bliksemafleider: een klassiek geval van censuur door preutse kleinburgerlijkheid (denk bijvoorbeeld aan de weigering in 1863 om Édouard Manets beruchte schilderij *Déjeuner sur l'herbe* in de Parijse Salon tentoonstelling op te nemen, zie p. 8), die kan worden ingezet om verwijten van islamofobie en racisme als stuwende krachten achter de Vrijdenkersruimte af te weren. Desalniettemin bleek later uit opmerkingen van PVV-politica Agema dat zij zelf niet op de hoogte was van het feit dat er kunstwerken waren opgenomen die niet door islamcensuur getroffen waren (zie p. 40).

In gesprek met Tanis bleek het scheppen van deze verwarring intentioneel. Toen de VVD en PVV het project van de Vrijdenkersruimte tot stand brachten wilde hij een interventie plegen om de anti-islamitische lijn van de tentoongestelde kunstwerken te doorbreken. Wel koos hij bewust te exposeren bij de VVD, omdat hij geen legitimiteit aan de PVV wilde geven. Op deze wijze poogde Tanis ondanks de ideologische lading in de ruimte het kader waarin hedendaagse kunst en begrippen als 'vrijheid' en 'censuur' worden bediscussieerd te verbreden.

¹ Opgetekend door de website *Verlichtingshumanisten*, die een archief bijhouden van kwesties rondom (religieuze) censuur in Nederland: http://verlichtingshumanisten.web-log.nl/photos/test_fotoalbum/aram_tanis_2.html
² Ibid.

a classical case of censorship by the prudish bourgeoisie (like, for example, the refusal to include Édouard Manet's infamous painting *Déjeuner sur l'herbe* in the exhibition of the Salon of Paris in 1863, see p. 8), which can be deployed to deny reproaches that islamophobia and racism would be the driving forces behind the Freethinkers' Space. Nevertheless, remarks made by PVV politician Fleur Agema showed that she wasn't aware of the fact that there were art works in the collection which were not censored by Muslims (see p. 40).

In conversation with Tanis, it turned out that the creation of this confusion was intentional: when the VVD and PVV were in the process of creating the Freethinkers' Space, Tanis intended to make an intervention that would break the anti-Islamic tendency of the exhibited art works. However, he consciously decided to exhibit his work in the space maintained by the VVD, not wanting to legitimate the PVV. Thus, in spite of the ideological charge of the space, Tanis tried to broaden the framework for the discussion of contemporary art and concepts like "freedom" and "censorship."

¹ http://verlichtingshumanisten.web-log.nl/photos/test_fotoalbum/aram_tanis_2.html
² Ibid.

EXTREMIST | Internationale Socialisten | 2008 | Geselecteerd door VVD, op voordracht van GroenLinks

Op deze poster is de welbekende lay-out van een pakje Marlboro filtersigaretten zichtbaar, maar in plaats van het logo van sigarettenfabrikant Philip Morris International toont het een foto van PVV-voorman Geert Wilders. Ook staat er in plaats van de gebruikelijke waarschuwing voor gezondheidsschade onderaan het pakje de tekst 'Brengt u en de samenleving ernstige schade toe'.

De organisatie van Internationale Socialisten die de poster produceerde en verspreidde richt zich met deze zin tegen de polariserende en segregerende werking die de politiek van Wilders op de samenleving zou hebben. Dat Wilders' afbeelding over het Latijnse onderschrift van het Philip Morris-logo – 'Veni, Vidi, Vici' ('Ik kwam, zag, en overwon') – is geplaatst lijkt een ondoordachte aankondiging of zelfs erkenning van zijn electorale succes. Want twee jaar na het verschijnen van de poster verdriedubbelde het aantal zetels van de partij. Wilders zelf rookt overigens menthol sigaretten van het merk Vogue, maar of dit ook aanleiding was om de poster te produceren is onduidelijk.

De poster kreeg landelijke bekendheid toen op 12 januari 2008 drie activisten te Amsterdam in opdracht van het Openbaar Ministerie (OM) door de politie gearresteerd werden voor belediging en smaad. Dit gebeurde terwijl zij de posters aan het verspreiden waren. De volgende dag sloot Tweede Kamerlid voor GroenLinks, Tofik Dibi, zich uit protest tegen deze behandeling aan bij zeven andere demonstranten van de Internationale Socialisten om de posters uit te delen. Ook zij werden toen gearresteerd. Vanuit de cel

EXTREMIST | International Socialists | 2008 | Selected by the VVD at the recommendation of GroenLinks

This poster shows the well-known layout of a package of Marlboro filter cigarettes, on which the logo of tobacco company Philip Morris International is replaced by a picture of PVV leader Geert Wilders. The usual warning for health risks near the bottom of the package is replaced by the text "Is very harmful to you and society."

In this sentence, the organization of the International Socialists, which produced and circulated the poster, address the supposed polarizing and segregating effect of Wilders's politics on society. The fact that Wilders's picture has been pasted over the Latin motto of the Philip Morris logo – "Veni, Vidi, Vici" ("I have come, seen, and conquered") – seems to be an ill-considered announcement or even acknowledgment of Wilders's electoral success. Because two years after the first appearance of the poster, his party tripled its number of seats in Parliament. On a side note, Wilders smokes Vogue menthol cigarettes, but it is unclear whether this was the reason for producing the poster.

The poster became nationally known when on January 12, 2008, three activists were arrested by the Amsterdam police at the request of the Public Prosecutor at the charge of defamation. The arrest occurred while the three were handing out posters. In protest against this treatment, GroenLinks MP Tofik Dibi joined seven other demonstrators of the International Socialists the next day to hand out posters. They were arrested as well. From prison, Dibi stated that "it should be possible that Wilders makes a movie against Islam, but it should also be possible that the

liet Dibi weten 'dat het moet kunnen dat Wilders een film tegen de islam maakt, maar dat het ook moet kunnen dat de Internationale Socialisten een satirische poster over hem maken.'¹ Dibi refereert hierbij aan het veelbesproken anti-islamitische filmpamflet van Wilders, *Fitna*, dat later dat jaar uit zou komen. Wilders stelde als reactie op de arrestatie dat 'Het [...] verschrikkelijk [is] wat ze doen maar het hoort bij de vrijheid van meningsuiting. Wie kan uitdelen moet ook kunnen incasseren.'²

Op 5 juli 2008 daagde Dibi via zijn persoonlijke Hyves pagina, een online sociaal netwerk, Rutte en Wilders uit om zowel de poster van de Internationale Socialisten als een omstreden portret van Anne Frank (zie p. 49) in de Vrijdenkersruimte op te nemen .

Het is deze uitdaging die tot een belangrijke breuk tussen het gezamenlijke curatorschap van de VVD en de PVV leidde. PVV politica Fleur Agema stelde onmiddellijk dat de 'tentoonstelling bestaat uit kunst die is verwijderd onder druk van moslims. Dat is het thema van de expositie, en daar past de poster van Dibi niet bij.'³

De VVD reageerde dezelfde dag tegenovergesteld, toen VVD-woordvoerder Friso Fennema stelde, nadat hij zich verzekerd had dat de demonstranten niet veroordeeld waren: 'dan is het binnen de wet, en dan is het uiteraard welkom. Een beledigende foto van Mark Rutte mag, de Koran ligt er ook.'⁴ Het gevolg van dit conflict was dat de VVD beide werken opnam in de Vrijdenkersruimte en de PVV uit het samenwerkingsverband stapte. Tofik Dibi werd daarmee, al dan niet gewild, co-curator van de tentoonstelling (of in ieder geval extern adviseur). De vermelding van de PVV naast de VVD op het introductiebord bij de tentoonstelling werd afgeplakt.

Na de mediacontroverse rondom de demonstratie op de dam werden de Internationale Socialisten door Phillip Morris International gesommeerd geen inbreuk meer te maken op het beeldmerk van Marlboro. Indien dit niet met onmiddellijke ingang plaats zou vinden zouden zij gaan procederen. De Internationale Socialisten besloten toen te stoppen met de distributie van de poster.

International Socialists make a satirical poster about him.'¹ In this statement, Dibi refers to Wilders's much-discussed anti-Islamic movie pamphlet *Fitna*, which would be released later that year. Reacting to the arrests, Wilders stated that "It [...] is a horrible thing that they are doing, but it belongs to the freedom of speech. If you're allowed to deal blows, you also have to be able to take them."²

On July 5, 2008, Dibi challenged Rutte and Wilders on his personal Hyves page (an online social network) to include both the International Socialists' poster and a controversial portrait of Anne Frank (see p. 49) in the Freethinkers' Space.

This challenge led to an important split in the communal curatorship of VVD and PVV. PVV politician Fleur Agema immediately stated that the "exhibition consists of art that has been removed under pressure of Muslims. That is the theme of the exhibition, so Dibi's poster doesn't fit."³

The same day the VVD gave an opposite reaction, when, after having assured himself of the fact that the demonstrators hadn't been convicted, VVD spokesman Friso Fennema stated that "in that case the law allows it, so naturally we welcome it. An offensive portrait of Mark Rutte is also fine, there is also a copy of the Quran."⁴ The result of this conflict was that the VVD included both works in the Freethinkers' Space, and the PVV quit the cooperation. This made Tofik Dibi, whether voluntarily or not, a co-curator of the exhibition (or in any case: external advisor). The name of the PVV, next to the VVD on the introductory sign to the exhibition, was covered with tape.

After the media controversy concerning the demonstration on Dam Square, Phillip Morris International called upon the International Socialists to refrain from infringing on the copyright of the Marlboro logo. Legal action would follow a failure to comply immediately. Thereupon, the International Socialists decided to stop the distribution of the poster.

¹ 'Arrestaties rond Wilders-poster: vervolg', www.socialisme.nu, 13 januari 2008

² 'Wilders acht arrestaties om posters onnodig', *Trouw*, 13 januari 2008

³ Marten Blankensteijn, 'Exporuimte PVV en VVD niet voor iedereen vrij', *De Pers*, 6 juli 2008

⁴ Ibid.

¹ 'Arrestaties rond Wilders-poster: vervolg', www.socialisme.nu, January 13, 2008

² 'Wilders acht arrestaties om posters onnodig', *Trouw*, January 13, 2008

³ Marten Blankensteijn, 'Exporuimte PVV en VVD niet voor iedereen vrij', *De Pers*, July 6, 2008

⁴ Ibid.

**BANNED FRANK | T. | 2007–2008 |
Geselecteerd door VVD, op
voordracht van GroenLinks |
Collectie Tofik Dibi**

Dit schilderij was oorspronkelijk een graffiti, gerealiseerd met stencils, die in 2007 in diverse grote steden opdook. Toen al leidde het werk dat het wereldberoemde joodse meisje Anne Frank afbeeldt met een *keffiyeh* – de zogenaamde 'Palestijnse sjaal' – tot controverse. Deze controverse is het gevolg van de relatie die de kunstenaar, werkzaam onder het pseudoniem 'T.', legt tussen de massale deportatie en vernietiging van joden in de Tweede Wereldoorlog (waaronder Anne Frank), en het huidige militaire offensief dat de joodse staat Israël voert tegen de Palestijnen. T. suggereert met het beeld dat Anne Frank als slachtoffer van een fascistisch regime vandaag de dag aan de kant van het Palestijnse verzet zou staan. T. voert daarmee een nadrukkelijk humanistisch argument op: niet de afkomst of religieuze overtuiging van Frank zou haar positie in het krachtenspel Israël-Palestina bepalen, maar haar identificatie met de onderdrukten wereldwijd, zonder onderscheid door religie of politieke overtuiging.

Opvallend in het beeld is de foutieve keuze voor een rood-witte sjaal, die oorspronkelijk afkomstig is uit Jordanië. Het is de zwart-witte variant van de sjaal die vooral door Palestijnen wordt gedragen. Een pijnlijke fout in detaillering, omdat de relatie tussen Jordanië en Palestina hoogst problematisch is. Hoewel toevoer van (hulp)goederen aan het bezette gebied oogluikend wordt toegestaan is er onder de Jordaniërs veel ongenoegen over de grote hoeveelheid Palestijnse vluchtelingen in hun land.

De afbeelding verkreeg nog grotere bekendheid toen de Nederlandse zangeres Birgit Schuurman

**BANNED FRANK | T. | 2007–2008 |
Selected by the VVD at the
recommendation of GroenLinks |
Collection of Tofik Dibi**

This painting was originally realized with stencils as a graffiti, appearing in several larger cities in 2007. Already then the work portraying the world-famous Jewish girl Anne Frank with a *keffiyeh* – the so-called "Palestinian scarf" – was a cause for controversy. This controversy was the result of the connection that was made by the artist, working under the alias "T.," between the massive deportation and destruction of Jews in the Second World War (including Anne Frank), and the current military offensive of the Jewish state Israel against the Palestinians. T.'s image suggests that Anne Frank, being the victim of a fascist regime, would nowadays be on the side of the Palestinian resistance. Thus, T. emphatically makes a humanist argument: it is not the origin or religious conviction of Frank which would determine her position in the interplay of forces between Israel and Palestine, but her identification with all the repressed people around the world, without any difference between religion or political conviction.

What attracts the attention in the image is the incorrect choice for a red-white scarf, which is originally from Jordan. The Palestinians mainly wear the black-white variant of the scarf. This is a painfully erroneous detail in the image, as the relation between Jordan and Palestine is highly problematic. Although Jordan turns a blind eye to the flow of (relief) supplies to the occupied territories, there is much dissatisfaction among the Jordanians about the massive presence of Palestinian refugees in their country.

The image acquired an even larger fame when

door postkaartenmerk Boomerang werd gevraagd een beeld aan te leveren voor een gratis landelijk te distribueren kaart. Schuurman, mede-oprichter van de online galerie Prints and the Revolution die T. representeert, stelde *Banned Frank* voor, hetgeen tot een golf van protest leidde.

Met name het Centrum Informatie en Documentatie Israël (CIDI) protesteerde, en eiste een stop op de verspreiding van de kaart. Het riep universiteiten, bioscopen en cafés op de kaart uit de rekken te halen om verdere verspreiding te voorkomen. Een woordvoerder stelde dat

‘De kaart [...] het symbool van de Holocaust [toont], gewikkeld in het symbool van de Palestijnse strijd. Daarmee stel je de twee aan elkaar gelijk en leg je de link naar joden als de vervolgers van vandaag en Palestijnen als weerloze vervolgd zoals de joden in de Tweede Wereldoorlog.’¹

Zo accuraat als de woordvoerder van het CIDI de picturale werking van T.’s werk omschreef, zo weinig specifiek bleek het weerwoord van Boomerang en Schuurman. Olivier Wegloop, mede-eigenaar van Boomerang, vond de analyse van CIDI ‘idiot’, want ‘Zij leggen verbanden die ik niet in het beeld zie’². Maar wat hij wel precies in het beeld ziet blijft onduidelijk. Schuurman valt hem bij, en zegt het volgende:

‘Ik weet wat de betekenis van het beeld voor de maker heeft. Dat is namelijk: verzoening, verbredening. Het samenbrengen van twee iconen tot een vreedzaam beeld.’ En: ‘Toen ik het beeld voor het eerst zag had ik alleen maar positieve associaties, maar iedereen is anders. Gelukkig is het een vrij land en mag je alles interpreteren zoals je dat zelf wilt. Ik wil alleen nogmaals laten weten dat het beeld alles behalve antisemitisch is. Het is voor T. het ultieme vreedsteken.’³

Daar waar Wegloop simpelweg apathisch lijkt te staan ten opzichte van het analyseren van beelden, is Schuurman verwickeld in een onhoudbare overtuiging dat beelden per definitie nooit voor iedereen dezelfde betekenis kunnen hebben. Desalniettemin is het feit dat het werk van T. een verband legt tussen de onderdrukking van Joden

postcard company Boomerang asked Dutch pop singer Birgit Schuurman to select an image to be freely distributed throughout the country. Schuurman, who co-founded the online gallery Prints and the Revolution, which represents T., proposed *Banned Frank*. This led to a wave of protest.

Especially the Center for Information and Documentation Israel (CIDI) protested, and demanded that the distribution of the postcard be stopped. It appealed to universities, cinemas, and bars to remove the card from the racks so as to prevent further distribution. A spokesperson stated that

“The postcard shows the symbol of the Holocaust, wrapped in the symbol of the Palestinian struggle. Thus the two are equated and this establishes a link with the Jews as persecutors and the Palestinians as a defenseless, persecuted people, like the Jews in the Second World War.”¹

Whereas the spokesperson of the CIDI was able accurately to describe the pictorial effect of T.’s work, Boomerang and Schuurman’s retort was hardly specific. Olivier Wegloop, co-owner of Boomerang, thought CIDI’s analysis to be “stupid,” because “They make connections that I don’t recognize in the image.”² However, it remains unclear what he does see in the image. Schuurman backs him up, and states the following:

“I know the meaning of the image as the maker intended it. Namely: reconciliation, fraternization. Bringing together the two icons in one peaceful image.” And: “When I saw the image for the first time, I only had positive associations, but everyone is different. Fortunately this is a free country and everyone may interpret it in the way they like. I want to stress once more that the image is anything but anti-Semitic. For T. it is the ultimate symbol of peace.”³

Whereas Wegloop simply seems to be apathetic to the analysis of images, Schuurman seems to be involved in the untenable conviction that by definition images have different meanings for different people. Nevertheless, the fact that T.’s work establishes a connection between the

in de Tweede Wereldoorlog en het Palestijnse verzet geen ‘mening’ die je wel of niet kunt delen maar een feitelijke constatering.

Een ‘vreedzaam beeld’ zal het voor vrijwel niemand zijn die enig inzicht heeft in de diepgaande historisch conflicten die aan het icoon Anne Frank en de *keffiyeh* verbonden zijn. Maar het meest onuitstaanbare is de stelling dat wij in een ‘vrij land’ leven en iedereen dus ‘alles mag interpreteren zoals je zelf wilt’, hetgeen simpelweg onwaar is. Interpretatie wordt bepaald door de context die een beeld schept binnen de maatschappelijke realiteit van – in dit geval – Nederland in relatie tot het conflict tussen Israël en de Palestijnse bevolking. Het is ondenkbaar het werk van T. te interpreteren zonder deze gepolariseerde context erkennen.

Dat T.’s zogenaamde ‘artist’s statement’ uitspraken als ‘*T. stands for Truth*’ en ‘*T. stands for Tolerance*’ bevat, en eindigt met de uitspraak ‘*T. stands for a lot of Things*’⁴ is representatief voor de vrijblijvendheid waarmee begrippen als ‘vrijheid van meningsuiting’ en het idee van ‘eigen interpretatie’ worden misbruikt voor het uithollen en neutraliseren van politieke symbolen.

suppression of the Jews during the Second World War and the Palestinian resistance is not an “opinion” which can be shared or not, but an actual observation.

For basically anyone who has some insight into the deep, historical conflicts relating to the icon of Anne Frank and the *keffiyeh*, this cannot be a “peaceful image.” But what is most unbearable is the expression that we are living in a “free country,” in that therefore “everyone may interpret it in the way they like,” which is simply untrue. Interpretation is determined by the context created by an image within the social reality of – in this case – the Netherlands in relation to the conflict between the Israeli and Palestinian population. It is unthinkable to interpret T.’s work without acknowledging this polarized context.

That T.’s so-called “artist’s statement” includes utterances like “*T. stands for Truth*” and “*T. stands for Tolerance*,” and ends with “*T. stands for a lot of Things*,”⁴ is representative for the noncommittal way in which concepts like “freedom of speech” and the idea of “own interpretation” are abused so as to undermine and neutralize political symbols.

¹ Claudia van Zanten, ‘CIDI woest om Anne Frank met Palestijnse sjaal’, *Elsevier*, 23 januari 2008

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ <http://www.printsandtherevolution.com/artists/17/t>.

¹ Claudia van Zanten, ‘CIDI woest om Anne Frank met Palestijnse sjaal’, *Elsevier*, January 23, 2008

² *Ibid.*

³ *Ibid.*

⁴ <http://www.printsandtherevolution.com/artists/17/t>.

ZONDER TITEL | Kurt Westergaard | 2009 | Geselecteerd door VVD

Deze tekening van de Deense cartoonist Kurt Westergaard toont een tekenaar die werkt aan een enorme beeltenis van een moslim (veelal wordt aangenomen dat het de profeet Mohammed zelf is), die in plaats van een tulband een bom op zijn hoofd draagt waarvan de vonkende lont op het punt staat een explosie voort te brengen. Op de tulband is in Arabisch schrift de islamitische geloofsbelijdenis vermeld: 'lā 'ilāha 'illā 'allāh, wa-muhammadan rasūlu llāh' ('Er is geen god dan God, en Mohammed is zijn profeet'). Hierdoor wordt een relatie gelegd met de islam als legitimatie van zogenaamde 'terroristische' daden.

De tekening die hier is afgebeeld is opgedragen aan de Nederlandse cartoonist Gregorius Nekschot (zie p. 27), die voor zijn islam-kritische tekeningen vervolgd en – naar hij zelf publiek heeft gemaakt – ook bedreigd wordt. 'Er is altijd een risico dat je werk serieus wordt genomen!', zo spreekt de tekenaar in Westergaards cartoon voor zich uit, refererend naar de controverses waar werken van beide cartoonisten toe hebben geleid. Naast hem staat een prullenmand met dreigbrieven aan het adres van tekenaar. Rechts van de tekening staat een opschrift gericht aan Nekschot: 'Keep up the good work. All support and admiration!'

De enorme cartoon aan de muur is de beeltenis waarmee Westergaard wereldwijd bekend werd. Zelf stelt hij dat: '[the drawing] show[s] that terrorists get their spiritual ammunition from parts of Islam and with this spiritual ammunition, and with dynamite and other explosives, they kill people.'¹ De tekening wordt gerekend tot een van de producten van de twaalf zogenaamde 'Deense cartoonisten' die de spot dreven met (de angst

UNTITLED | Kurt Westergaard | 2009 | Selected by the VVD

This drawing by the Danish cartoonist Kurt Westergaard shows an artist working on an enormous image of a Muslim (commonly assumed to be the prophet Mohammed himself). Instead of a turban, he carries a bomb on his head, which the sparking fuse is about to detonate. The turban features the Islamic profession of faith in Arabic: 'lā 'ilāha 'illā 'allāh, wa-muhammadan rasūlu llāh' ("There is no god but God and Mohammed is his prophet"). This establishes a relation with Islam as a legitimization of so-called "terrorist" acts.

The drawing that is shown here has been dedicated to the Dutch cartoonist Gregorius Nekschot (see p. 27), who is prosecuted – and, as he disclosed himself, threatened – for his drawings critical of Islam. "There is always a risk that you work is taken seriously!", the artist from Westergaard's cartoon says, referring to the controversies caused by him and Nekschot. Next to him, there's a wastebasket filled with threatening letters addressed to the artist. On the right side of drawing Westergaard wrote a dedication to Nekschot: "Keep up the good work. All support and admiration!"

The enormous cartoon on the wall is an image that brought Westergaard worldwide fame. He stated that "[the drawing] show[s] that terrorists get their spiritual ammunition from parts of Islam and with this spiritual ammunition, and with dynamite and other explosives, they kill people."¹ The drawing is considered to be part of the output of the twelve so-called "Danish cartoonists," who mocked (fear of) Muslim fundamentalism. On September 30, 2005, all drawings were published by the Danish newspaper Jyllands-Posten, under the title of *Muhammeds ansigt* (Mohammed's face).

voor) moslimfundamentalisme. De tekeningen werden op 30 september 2005 door de Deense krant Jyllands-Posten gepubliceerd onder de titel *Muhammeds ansigt* (Mohammeds aangezicht).

Nadat Deense islamitische organisaties bezwaren hadden geuit en internationaal steun zochten groeide de controverse. Het argument van deze organisaties was dat buiten een verbod voor de meeste geloofsstromingen binnen de islam om de profeet af te beelden, het afdrucken van de cartoons een bewuste belediging aan het adres van moslims betrof en een voorbeeld was van de wijze waarop moslims in de westerse wereld als tweederangs burgers worden behandeld. In een lobbybrief verwoorden twee invloedrijke imams deze houding als '[Europe's] dictatorial way of using democracy'².

De afbeeldingen werden in kranten van zo'n vijftig verschillende landen afgedrukt. Internationale woede onder gelovigen leidde onder meer tot het in brand steken van Deense ambassades in Syrië, Libanon en Iran. Wereldwijd werd geprotesteerd, er werden boycots gevoerd tegen Deense producenten en de cartoonisten kregen te maken met bedreigingen aan hun adres. Het was Westergaards tekening die de meeste bekendheid verwierf. De cartoon leent zich door zijn compactheid, ironie en eenvoud perfect als symbool voor zowel voor- als tegenstanders van religiesatire.

Westergaards stijl wordt over het algemeen getypeerd door een los-vaste lijnvoering, zijn tekeningen ogen daardoor opzettelijk schetsmatig. De cartoon waarmee hij zoveel bekendheid verwierf is stylistisch dan ook uitzonderlijk: het beeld is compact, heeft een ruimtelijk karakter en oogt krachtig door het gebruik van substantiële zwarte vlakken. Dit in tegenstelling tot Westergaards andere werken.

Westergaard werd naar aanleiding van de cartoonkwestie hevig bedreigd. Op 12 februari 2008 maakte de Deense veiligheidsdienst bekend dat drie moslims waren gearresteerd die beschuldigd werden een moordcomplot tegen Westergaard te vormen. De veiligheidsdienst kreeg na dit incident de verantwoordelijkheid de cartoonist tegen eventuele toekomstige aanslagen te beschermen. Hij kreeg vanaf dit moment politiebescer-

After Danish Islamic organizations voiced their objections and sought international support, the controversy increased. The argument of these organizations was that, except for the fact that in most currents of Islam the portrayal of the prophet is prohibited, printing the cartoons was a conscious offense to Muslims, and an example of the way in which Muslims are treated as second rate citizens in the Western world. In a lobbying letter, two influential imams described this attitude as "[Europe's] dictatorial way of using democracy."²

The images were reprinted in the newspapers of around fifty different countries. International anger among believers led to, among other things, the burning of Danish embassies in Syria, Lebanon, and Iran. There were worldwide protests, boycotts against Danish products, and the cartoonists had to deal with threats. Westergaard's drawing became the most famous of them all. Owing to its conciseness, irony, and simplicity, the cartoon lends itself perfectly as a symbol for both supporters and opponents of religious satire.

Westergaard's style is generally characterized by a casual way of drawing, which is why his drawings have a deliberately rough quality. The cartoon that launched him to fame is therefore stylistically exceptional: the image is compact, has a spatial character, and looks powerful owing to the use of substantial black areas, contrary to Westergaard's other work.

As a result of the cartoon controversy, Westergaard was threatened heavily. On February 12, 2008, the Danish intelligence service revealed that three Muslims had been arrested, who were charged with forming a conspiracy to murder Westergaard. After this incident, the intelligence service was given the responsibility to protect the cartoonist against possible future attacks. From this moment, Westergaard was under police protection whenever he left his house. His house was armored with metal doors, camera surveillance was installed, as well as a "panic room" and bulletproof windows. Nevertheless, on January 2, 2010, a Somalian man, armed with an axe and a knife, succeeded in entering Westergaard's house. Westergaard managed to flee into his armored bathroom, leaving his five-year

ming wanneer hij zich buiten zijn huis bewoog. Zijn huis werd bepantserd met metalen deuren, er werd camerabeveiliging geplaatst, de woning werd uitgerust met een zogenaamde 'panic room' en kogelvrije ramen. Desondanks lukte het een Somalische man om bewapend met een bijl en een mes op 2 januari 2010 Westergaards woning binnen te dringen. Westergaard kon nog net zijn bepantserde badkamer in vluchten, zijn vijfjarige kleindochter achterlatend, die buiten diens directe bereik enkele meters van de Somaliër in de woonkamer had zitten spelen. De politie was snel ter plaatse en schoot de man in zijn hand en knie. Het kind bleef ongedeerd.

Westergaard is een typische representant van een Deense generatie liberalen, die nadrukkelijk vasthouden aan een absolutistische scheiding vasthouden aan een absolutistische scheiding tussen kerk en staat, vrijheid van meningsuiting en 'westerse verlichte waarden' als het recht op gelijkheid tussen man en vrouw en acceptatie van homoseksualiteit. Westergaard nam het immigrantengemeenschappen dan ook nadrukkelijk kwalijk zich tegen zijn cartoon te richten, en stelde:

*'We gave them everything – money, apartments, their own schools, free university, health care. In return, we asked one thing – respect for democratic values, including free speech. Do they agree? This is my simple test.'*³

Door zijn cartoon als 'test' te beschrijven om de democratische gesteldheid van migranten te onderzoeken geeft hij zijn werk een betekenis die verder reikt dan satire: acceptatie betekent volwaardig onderdeel te zijn van de Deense 'verlichte' samenleving, protest betekent ondraagbaarheid voor de 'gift' van de 'verlichting'.

Westergaard heeft, zoals de meeste liberalen, altijd kritisch gestaan tegenover politici als Wilders, die in zijn anti-islamitisch filmpamflet *Fitna* ongeautoriseerd de cartoon van Westergaard had gebruikt. De cartoonist tekende daarop Wilders met een vergelijkbare bom als hoofddeksel met de bijgaande tekst '*Danger: freedom of speech*', daarmee suggererend dat het moslimfundamentalisme en de fundamentalistische verlichtingsleer van Wilders niet veel van elkaar verschillen.

old granddaughter behind, who was out of his immediate reach, playing in the living room only a few meters away from the Somalian man. The police quickly arrived and shot the man in hand and knee. The child was left unharmed.

Westergaard is a typical representative of a generation of Danish liberals, who emphatically stand by an absolutist separation between church and state, freedom of speech, and "enlightened Western values" like the right to equality between man and woman and the acceptance of homosexuality. Hence, Westergaard emphatically reproached the immigrant communities for turning against his cartoon. He stated:

*"We gave them everything – money, apartments, their own schools, free university, health care. In return, we asked one thing – respect for democratic values, including free speech. Do they agree? This is my simple test."*³

By describing his cartoon as a "test" to investigate the democratic condition among migrants, he gives his work a meaning extending beyond satire: acceptance means to be a full member of the Danish, "enlightened" society, protest means to be ungrateful for the "gift" of "enlightenment."

Like most liberals, Westergaard has also been critical of politicians like Wilders, who without permission used Westergaard's cartoon in his anti-Islamic movie pamphlet *Fitna*. Thereupon, the cartoonist drew a cartoon of Wilders with a similar bomb on his head, accompanied by the text: "Danger: freedom of speech." Thus he suggested that Muslim fundamentalism and the fundamentalist enlightenment doctrine of Wilders do not differ much.

¹ Adrian Humphreys, 'The most hated man in Mecca', *National Post*, 3 oktober 2009

² <http://politiken.dk/media/pdf/5679.PDF>.

³ Jonathan Kay, 'Jonathan Kay on Kurt Westergaard, free speech, and leftist refuseniks', *National Post*, 5 oktober 2010

¹ Adrian Humphreys, 'The most hated man in Mecca', *National Post*, October 3, 2009

² <http://politiken.dk/media/pdf/5679.PDF>.

³ Jonathan Kay, 'Jonathan Kay on Kurt Westergaard, free speech, and leftist refuseniks', *National Post*, October 5, 2010

A 209

TATTOOS EN PIERCINGS | Gerrit van Kralingen | 2006–2007 | Geselecteerd door VVD

Deze serie van vijftig foto's door amateurfotograaf Gerrit van Kralingen is gemaakt tijdens twee edities van de International Amsterdam Tattoo Convention. Centraal staat de cultus rondom de tatoeage, en de excessen die rondom deze vorm van lichaamsbetekening bestaan. Op een drietal foto's, waarvan de beeltenis van een volledig getatoeëerd gezicht het meest indrukwekkend is, wordt een impressie gegeven van de meest vergaande vormen van tatoeagekunst. De ontwikkeling van dergelijke beurzen die op een veelheid van fetisjistische vormen inhaken en hieromheen nieuwe markten scheppen vormt de tweede interpretatie laag in het werk.

Lokale controverse ontstond toen het werk in Bennekom in verzorgingstehuis De Halderhof tentoongesteld werd. De verontwaardigde (anonieme) reacties, waarschijnlijk van bewoners en personeel, waren voor de directie aanleiding om de foto's na drie dagen al weg te laten halen. Van Kralingen, die de voorwaarden van de tentoonstelling in samenspraak met het tehuis contractueel had vastgelegd, was verontwaardigd, omdat de kunstcommissie van het tehuis van tevoren had laten weten geen bezwaar met de werken te hebben: 'Volwassen mensen kunnen er wel tegen, werd me gezegd.'¹ Volgens de woordvoester van Opella, de protestants-christelijke stichting voor wonen, zorg en welzijn waar De Halderhof deel van uitmaakt, Annet Stunnenberg, bestond er geen kwestie over de waardering van kunst binnen het tehuis. Zij stelde dat:

'tentoonstellingen ook zeker wat [mogen] losmaken en onderwerp van gesprek zijn. Maar in dit geval waren we verrast over de keuze van het onderwerp. Bewoners, familieleden

TATTOOS AND PIERCINGS | Gerrit van Kralingen | 2006–2007 | Selected by the VVD

This series of twenty-five photographs has been made by amateur photographer Gerrit van Kralingen during two editions of the International Amsterdam Tattoo Convention. The series focuses on the cult of tattooing, and the excesses surrounding this type of body modification. Three pictures, of which the one depicting a fully tattooed face is the most impressive, give an impression of the most extreme forms of tattooing art. The development of this type of conventions taking up a multiplicity of fetishistic forms and creating new kinds of markets forms the second interpretative layer of the work.

There was a local controversy when the work was exhibited in nursing home De Halderhof in Bennekom. Indignant (and anonymous) reactions, probably from the inhabitants and personnel, were the immediate cause for the board of the home to have the photos removed three days after the opening of the exhibition. Van Kralingen had contractually stipulated the conditions of the exhibition together with the home, and was outraged, because the art commission of the home hadn't objected to the works beforehand: "Adults will be able to handle it, they told me."¹ According to Annet Stunnenberg, the spokeswoman of Opella, the Protestant foundation for living, care, and well-being to which De Halderhof belongs, it was not an issue of the valuation of art within the home. She stated that:

"exhibitions certainly [may] provoke some reactions and become the topic of conversation. But in this case, we were surprised by the choice of the subject matter. Inhabitants, family members, and personnel indicated that they didn't approve of the photographs within

en medewerkers gaven aan de foto's niet passend te vinden binnen de belevingsgerichte zorg van De Halderhof. We hebben daarom besloten om de tentoonstelling niet te laten hangen.^{1,2}

Het werk van Van Kralingen is de laatste toevoeging geweest die de VVD aan de Vrijdenkersruimte deed. De fotograaf nam zelf contact op met de partij, die positief reageerde op het verzoek de foto's op te komen hangen.

De curatoriale onhelderheid van de partij en gebrek aan organisatie wordt met deze laatste toevoeging het meest duidelijk. In tegenstelling tot andere werken betrof dit een artistiek conflict dat geen landelijke betekenis had of enige impact op het kunst- of politieke instituut. Terwijl andere professionele kunstenaars nog in de 'wacht' werden gehouden door de partij, werd het werk van Van Kralingen zonder probleem opgehangen. Mogelijk precies om deze 'onschuldige' reden, omdat er – onvermijdelijk – ook binnen de VVD vragen zullen zijn geweest over de gewenstheid en ideologische onhelderheid van de Vrijdenkersruimte en de media-aandacht die dit steeds tot gevolg had. Maar het toont ook dat de Vrijdenkersruimte een eigen leven begon te leiden, de curatoriale leiding zich langzaam losmaakte van het politieke debat van de dag, en stap voor stap een eigen artistieke agenda en voorkeur begon te ontwikkelen. In tegenstelling tot alle andere werken in de ruimte werd het bijzetten van deze foto's dan ook door geen enkel mediaorgaan opgepikt.

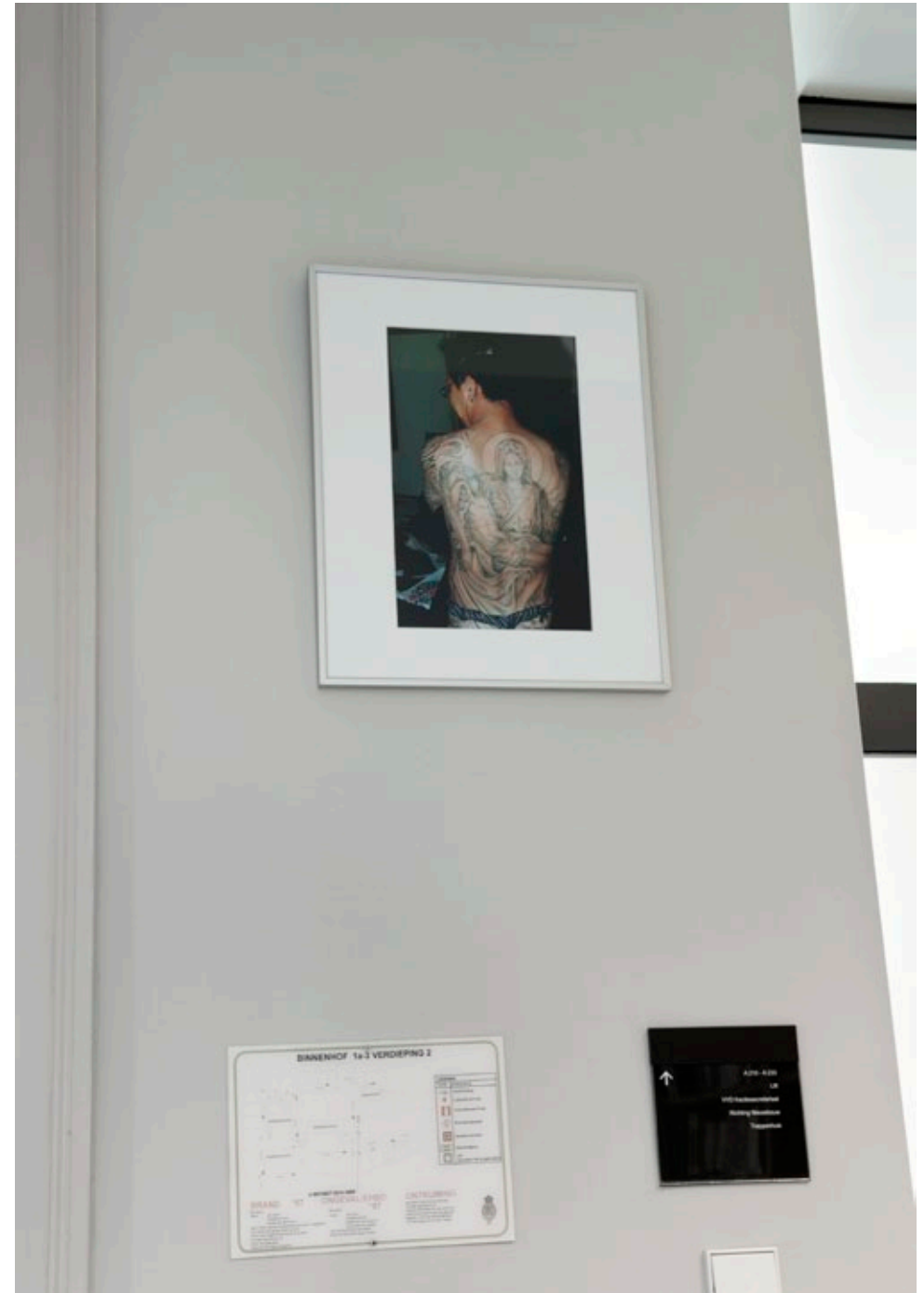
the experience-oriented care of De Halderhof. That's why we decided to discontinue the exhibition."²

Van Kralingen's work is the most recent addition made by the VVD to the Freethinkers' Space. The photographer himself contacted the party, which agreed to his request to install the photographs.

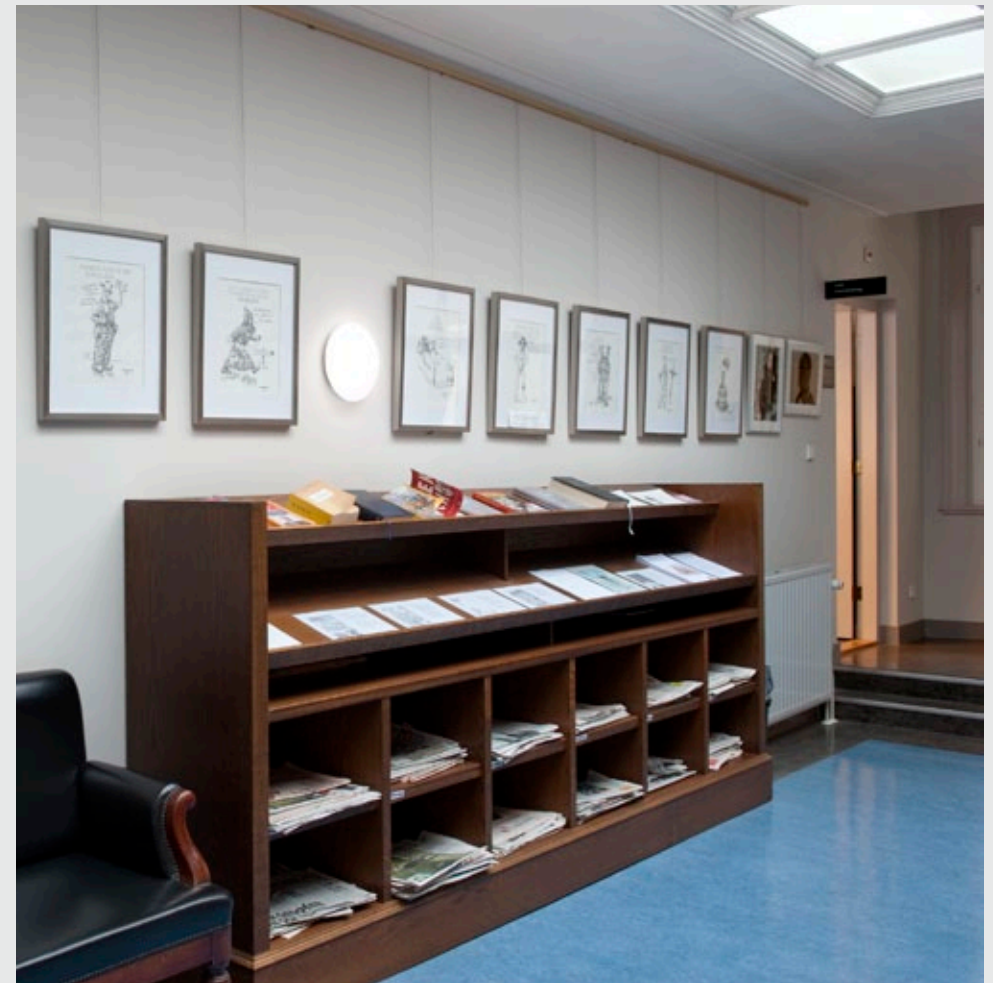
This latest addition most clearly elucidates the party's curatorial unclarity and lack of organization. Contrary to other works, this case involved an artistic conflict without any national importance nor any impact on the art or political institution. Whereas other professional artists were still kept "on hold" by the party, Van Kralingen's work was installed without a problem. It is possible that this was done precisely because of this "innocent" reason. For it is inevitable that within the VVD there will have been questions about the desirability and ideological unclarity of the Freethinkers' Space and the media attention that it constantly resulted in. But it also shows that the Freethinkers' Space started to lead its own life. The curatorial direction detached itself slowly from the day-to-day political debate, and step-by-step it started to develop its own artistic agenda and preference. And contrary to all other works in the space, the inclusion of these photographs did not attract any media attention.

¹ Hans Gulpen, 'Tattoo-foto's uit verpleeghuis na protest', *De Gelderlander*, 10 juli 2008
² Ibid.

¹ Hans Gulpen, 'Tattoo-foto's uit verpleeghuis na protest', *De Gelderlander*, July 10, 2008
² Ibid.

**Vrijdenkersruimte
bibliotheek
Library of the
Freethinkers' Space**

Bijlagen Appendices

Titels

De bibliotheek van De Vrijdenkersruimte bevat – naast de lijst met titels rechts – een aantal religieuze geschriften zoals edities van de Koran, de Torah, en de Bijbel. Daarnaast is het werk *Zohar – The Book of Splendor: Basic readings from the Kabbalah*, selected and edited by Gershom Scholem (New York: Schocken Books, 1963) in de collectie opgenomen.

Titles

The library of The Freethinkers' Space contains – beside the titles listed on the right – several publications of a religious nature, such as editions of the Quran, the Torah, and the Bible. The library also includes the book *Zohar – The Book of Splendor: Basic readings from the Kabbalah*, selected and edited by Gershom Scholem (New York: Schocken Books, 1963).

Pim Fortuyn, *Aan het volk van Nederland* [*To the Dutch People*] (Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij Contact, 1993)

Theo van Gogh, *Allah weet het beter* [*Allah Knows Better*] (Amsterdam: XTRA producties, 2003)

Theo van Gogh en Eric Scheurs, *Recreatie* [*Recreation*] (Amsterdam: XTRA producties, 2005)

Sooreh Hera, *Adam en Ewald* [*Adam and Ewald*] (Amsterdam: XTRA producties, 2008)

Stan de Jong, *Prettig weekend ondanks alles* [*Enjoy Your Weekend, In Spite of Everything*] (Amsterdam: XTRA producties, 2005)

Gregorius Nekschot, *Misselijke grappen* [*Sick Jokes*] (Amsterdam: XTRA producties, 2006)

BIJLAGEN: OPENING VAN DE VRIJDENKERSRUIMTE

SPEECH MARK RUTTE

Transcriptie openingspeech Mark Rutte, uitgesproken op 4 juli 2008

‘Wie vrij kan denken en vrij kan spreken is een vrij mens. Als de mensen van een land vrij zijn, dan pas is een land vrij. In zo'n land wil ik wonen.’ Zo begon ik het debat over de arrestatie van Nekschot¹ en zo begin ik vandaag, omdat deze woorden voor mij en voor mijn vertrouwen in de kracht van de democratie heel wezenlijk zijn.

Het is een feestelijke dag vandaag, geboren uit een treurige geschiedenis. Treurig, omdat één van de kernwaarden van onze open samenleving – de vrijheid van meningsuiting – onder druk staat. Treurig, omdat ik nooit had gedacht in Nederland nog de barricaden op te moeten voor het vrije woord. Misschien in Rusland, Cuba of Iran, maar toch niet in het vrije Nederland van Erasmus en Spinoza en ook het land van Theo van Gogh.

Toch, moeten we dit moment vandaag als een feestelijk iets beschouwen. Het vrije woord is een groot goed en in de afgelopen maanden hebben we ervaren dat heel veel mensen daar voor willen knokken. Het vrije woord heeft Nederland gemaakt tot een open en vrij land en dat is het waard om voor te strijden.

Is dit alles nu nodig? Ja, helaas is de vrijheid van meningsuiting sluipenderwijs onder druk komen te staan. En helaas moet ik constateren dat de grootste regeringspartij, het CDA, daar voor verantwoordelijk is. Want, het begon met:

[ex-]minister [van Justitie] Donner en het satiredebat²;

dezelfde minister Donner die na de afschuwelijke moord op Theo Van Gogh pleitte voor het uitbreiden van het verbod op godslastering;

de film van collega Wilders,³ waarbij CDA-prominenten [minister van Staat] Van den Broek, [minister van Buitenlandse Zaken] Verhagen en [fractievoorzitter] Van Geel vooraf expliciet opriepen de film niet uit te zenden;

Balkenende die, na verloren te hebben voor de rechter, een bodemprocedure startte tegen het weekblad *Opinio* (zie p. 35);

en als klap op de vuurpijl de massieve arrestatie van een cartoonist (zie p. 27).

Dat het niet ophoudt, blijkt wel uit het feit dat de website *GeenStijl*⁴ zich twee jaar na dato op het politiebureau moest vervoegen vanwege een paar commentaren van de bezoekers op hun website.

Ik heb in dat debat eind mei gezegd dat het erop lijkt dat het CDA bereid is de vrijheid van meningsuiting te offeren op het altaar van waarden en normen en heb die partij opgeroepen zich publiekelijk te scharen achter één van de belangrijkste grondrechten van ons land.

En ja, ik weet dat Hirsch Ballin, de minister van Justitie, en premier Balkenende dit verwijt richting hun partij niet leuk vinden. Maar helaas meneer Hirsch Ballin: u bent de minister van Justitie en dient de vrijheid van meningsuiting te verdedigen.

En, helaas meneer de minister-president: onder uw leiding is het CDA deze weg ingeslagen. U hebt gefaald in het beschermen van een cultuur in ons land waarin het vrije woord ook echt vrij is.

Omdat de vrijheid van meningsuiting de kern van onze democratie is vinden VVD en PVV dat dit statement voor het vrije woord hier moet gebeuren. Juist in dit huis, het huis van de democratie. Niet, omdat wij de ambitie hebben professionele galeriehouders te worden, maar omdat politici voor dit fundamentele recht behoren op te komen. Kunstenaars die zich gecensureerd voelen, verlenen medewerking aan dit protest, met deze ruimte als resultaat.

Dames en heren, normen en waarden zijn subjectieve begrippen die je nooit via het strafrecht kunt opdringen. Ik ga u dus ook niet vertellen of u de getoonde werken wel of niet mooi of inspirerend moet vinden. Het belangrijkste is dat deze kunstenaars niet belemmerd worden in hun uitingen. Over het resultaat mogen we vervolgens discussiëren, dat hoort bij kunst.

In elk geval voelen wij ons vereerd met de bewuste acht werken van Nekschot waar de arrestatie op gebaseerd was.⁵ Maar ook met de werken van Ellen Vroegh (zie p. 31) die door het gemeentebestuur van Huizen verplaatst werden, en zeer bijzonder is het dat wij hier nooit eerder *verloonde* werken van Theo van Gogh aan u mogen laten zien.⁶

Met dezelfde trots die ik voel als ik denk aan dat voor ons land zo belangrijke grondrecht, de vrijheid van meningsuiting, met diezelfde trots presenteer ik u deze *Vrijdenkersruimte*.

¹ Rutte refereert hier aan het debat dat in de Tweede Kamer werd gevoerd rondom de arrestatie van de cartoonist (zie p. 28).

² Ibid.

³ Rutte verwijst hier naar *Fitna* (2008).

⁴ *GeenStijl* is een opinieblog, gelieerd dagblad De Telegraaf.

⁵ Deze uitspraak is incorrect. Nekschot heeft er na overleg met zijn advocaat bewust voor gekozen om juist niet de werken te tonen waarvoor hij vervolgd werd.

⁶ Hiermee refereert Rutte aan de presentatie van enkele pagina's uit de publicatie *Recreatie* (Amsterdam: Xtra producties, 2005), een samenwerking tussen Van Gogh en striptekenaar Eric Scheurs. Omdat het boek wel degelijk via de boekhandel verkrijgbaar is geweest, moet worden vermoed dat Rutte bedoelt dat dit werk nooit eerder als 'kunst' vertoond is geweest.

APPENDICES: OPENING OF THE FREETHINKERS' SPACE

MARK RUTTE'S SPEECH

Transcription of the opening speech as pronounced by Mark Rutte on July 4, 2008

“He who can freely think and freely speak is a free human being. A country can only be free, if its people are free. That is the country I would like to live in.” This is how I started the debate on the Nekschot's arrest,¹ and this is how I will start today, because these words are very essential to me and my trust in the power of democracy.

Today is a day of celebration, born from a sad history. Sad, because one of the core values of our open society – the freedom of expression – is under pressure.

Sad, because I never would have thought that I would have to stand on the barricades for free speech. Maybe in Russia, Cuba, or Iran, but – please – not in the Netherlands, the free country of Erasmus and Spinoza, the country also of Theo van Gogh.

Yet, we have to consider this moment today as a moment for celebration. Free speech is very important, and the last few months we have experienced that a great lot of people are prepared to fight for it. It has been free speech that made the Netherlands an open and free country, and that is worth fighting for.

Is all of this necessary? Yes, unfortunately the freedom of expression has slowly and barely noticeably come under pressure. And unfortunately it appears that the largest party in the government, the CDA, is to be blamed for this. Because it started with:

[Former] Minister [of Justice] Donner and the debate on satire²;

the same Minister Donner arguing after the horrible murder on Theo van Gogh for an extension of the prohibition of blasphemy;

the movie of my colleague Wilders,³ when [Minister of State] Van den Broek, [Minister of Foreign Affairs] Verhagen, and [floor leader] Van Geel, prominent members of CDA, explicitly exhorted him not to show the movie;

[Prime Minister] Balkenende who, after having lost the court case, started proceedings on substance against weekly *Opinio* (see p. 35);

and to top it all, the massive arrest of a cartoonist (see p. 27).

And that it doesn't stop here, is clear from the fact that website *GeenStijl*,⁴ two years after the fact, has to report to the police because of a few comments made by visitors on their website. During the debate at the end of May, I said that it seems as if the CDA is prepared to sacrifice the freedom of expression on the altar of values and norms, and I exhorted that party to publicly side with one of the most important fundamental values of our country.

And yes, I know that Hirsch Ballin, Minister of Justice, and Prime Minister Balkenende do not like this reproach to their party. But alas, mister Hirsch Ballin: you are the Minister of Justice and you need to defend the freedom of speech. And alas, mister

Prime Minister: you have guided the CDA down this road. You have failed to protect a culture in our country in which free speech is truly free.

Because the freedom of expression is the core of our democracy, the VVD and PVV find that this statement in favor of free speech has to happen here. Exactly in this house, the house of democracy. Not because we have the ambition to become professional gallery owners, but because politicians ought to fight for this fundamental right. Artists who are feeling censored, have collaborated in this protest. This space is the result.

Ladies and gentlemen, norms and values are subjective concepts which can never be imposed through penal law. That's why I am also not going to tell you whether the works on display should be considered beautiful or inspiring. The most important thing is that the expression of these artists is not interfered with. Then we may discuss about the results, and that's part of art.

In any case we feel honored with the eight works on which Nekschot's arrest was based.⁵ But also Ellen Vroegh's works (see p. 31), which were moved by the city council of Huizen, and it is very special that we are allowed to show you works by Theo van Gogh *which have never been shown before*.⁶

With the same pride with which I think about the freedom of expression, this fundamental right that is so important for our country, with the same pride, I present to you the *Freethinkers' Space*.

¹ Rutte is referring to a debate in Parliament on the arrest of the cartoonist (see p. 28).

² Ibid.

³ Rutte is referring to *Fitna* (2008).

⁴ *GeenStijl* is an opinionated blog, related to newspaper De Telegraaf.

⁵ This is incorrect. After conferring with his lawyer, Nekschot had consciously decided to refrain from showing the works that led to his persecution.

⁶ Rutte is referring to the presentation of a few pages from the publication *Recreatie* (*Recreation*, (Amsterdam: Xtra producties, 2005), a cooperation between Van Gogh and cartoonist Eric Scheurs. As the book can be obtained through regular channels, one has to suspect that Rutte is meaning that the work has never before been displayed as “art.”

BIJLAGEN: OPENING VAN DE VRIJDENKERSRUIMTE

SPEECH FLEUR AGEMA

*Transcriptie fragment openingspeech Fleur Agema,
uitgesproken op 4 juli 2008**

[...] Dat er zoveel mensen bij elkaar zijn, dat is een heel goed teken. Tegelijkertijd staan we hier naar aanleiding van gebeurtenissen langere tijd geleden en recent die zich maar op blijven stapelen en waaruit blijkt dat onze vrijheid in het geding is. Onze vrijheid die steeds een beetje verder ingeperkt wordt. Onze vrijheid die ingeperkt wordt omdat schilderijen uit een gemeentehuis verwijderd moeten worden omdat er moslims zijn die er aanstoot aan nemen. Dat er muurschilderingen zijn waar over de schaamstreek blokjes moeten worden getekend omdat er moslima's zijn die dat niet prettig vinden. Dat er mensen van hun bed worden gelicht omdat ze cartoons maken. Dat er mensen zijn die schilderijen maken die er niet mogen zijn omdat er andere mensen zijn, omdat er moslims zijn, die dat altijd weer vervelend vinden en die daar altijd weer tegen in het geweer komen. En het zijn er nogal wat de afgelopen periode. [...]

*Bron: <http://www.youtube.com/watch?v=k9e47uqPaWs&NR=1>, de volledige speech van Agema is onvindbaar.

APPENDICES: OPENING OF THE FREETHINKERS' SPACE

FLEUR AGEMA'S SPEECH

*Transcription of a fragment of the opening speech as
pronounced by Fleur Agema on July 4, 2008**

[...] The fact that there are so many people gathered here, is a good sign. At the same time we are standing here because of events, some of which happened long ago, some recently, and which continue to happen and show that our freedom is at stake. Our freedom that is being limited, every time a little bit more. Our freedom, limited because paintings have to be removed from a city hall because Muslims take offense. That wall paintings have to be censored around the genital area, because there are Muslim women who don't like them. That people are arrested in bed because they're drawing cartoons. That there are people who make paintings that are not allowed to exist, because there are other people, because there are Muslims, who always again find it unpleasant, and who always again take up arms. And there have been a lot recently. [...]

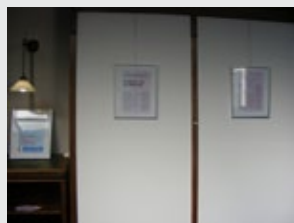
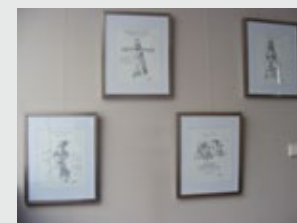
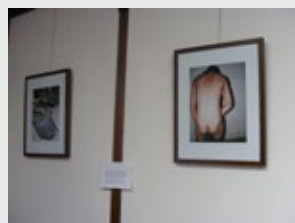
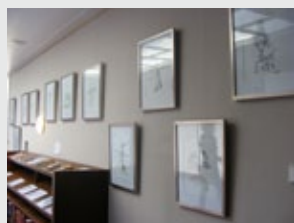
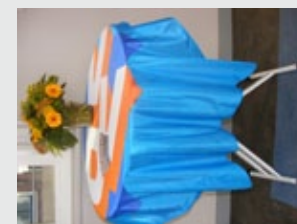
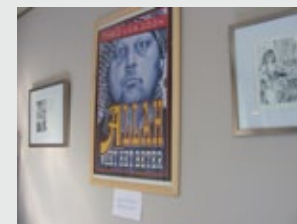
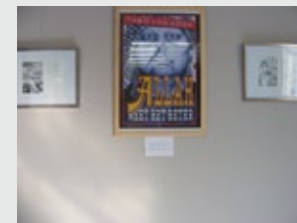
*Source: <http://www.youtube.com/watch?v=k9e47uqPaWs&NR=1>; the full text of Agema's speech cannot be recovered.

BIJLAGEN: OPENING VAN DE VRIJDENKERSRUIMTE

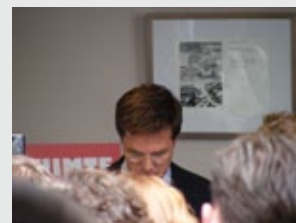
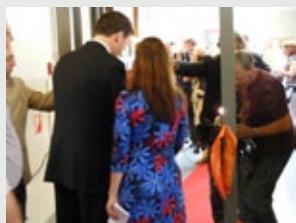
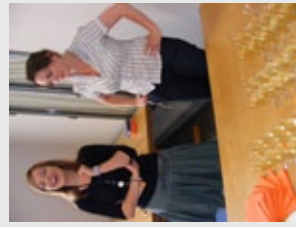
VVD FOTOARCHIEF

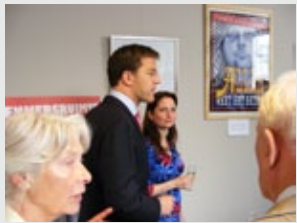
APPENDICES: OPENING OF THE FREETHINKERS' SPACE

PHOTO ARCHIVE OF THE VVD

Colofon

Politiek Kunstbezit II – Vrijdenkersruimte is een project van Jonas Staal

Tekst
Jonas Staal

Ontwerp
Daniel Melse en Dimitri van Loenen

Productie
Repro Stads Kantoor, Gemeente Eindhoven

Fotografie
Lotte Stekelenburg, 2010: p. 4-5, 11, 19, 20, 26, 28, 34, 37, 44, 48, 52, 56, 59, 61, 62
Archief VVD, 2008: p. 2-3, 13, 15, 16, 23, 24, 30, 38, 42
Ewoud Butter, 2009: p. 51
Onbekend: p. 33, 47

Tekstredactie en vertaling uit het Nederlands
Vincent W.J. van Gerven Oei

Politiek Kunstbezit II is onderdeel van de tentoonstelling *Tricksters Tricked* die van 16 oktober 2010 tot 30 januari 2011 is opgesteld in het Van Abbemuseum in Eindhoven, samengesteld door Hadas Zemer en Freek Lomme.

Politiek Kunstbezit I verscheen begin 2010 als onderdeel van de tentoonstelling *The People United Will Never Be Defeated* in TENT., Rotterdam. Deze eerste publicatie bestaat uit een selectie van kunstwerken uit de privé-collecties van alle politieke partijen in Rotterdam.

Oplage 3000

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door Van Abbemuseum, Eindhoven en Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst, Amsterdam.

vanabbemuseum

About

Art, Property of Politics II – Freethinkers' Space is a project by Jonas Staal

Text
Jonas Staal

Design
Daniel Melse and Dimitri van Loenen

Production
Repro Stads Kantoor, Municipality of Eindhoven

Photography
Lotte Stekelenburg, 2010: p. 4-5, 11, 19, 20, 26, 28, 34, 37, 44, 48, 52, 56, 59, 61, 62
VVD archive, 2008: p. 2-3, 13, 15, 16, 23, 24, 30, 38, 42
Ewoud Butter, 2009: p. 51
Onbekend: p. 33, 47

Text editing and translation from Dutch
Vincent W.J. van Gerven Oei

Art, Property of Politics II is a part of the exhibition *Tricksters Tricked*, on display from October 16, 2010 till January 30, 2011 in the Van Abbemuseum in Eindhoven, curated by Hadas Zemer and Freek Lomme.

Art, Property of Politics I was published early 2010 as a part of the exhibition *The People United Will Never Be Defeated* in TENT., Rotterdam. This first publication comprises a selection of art works from the private collections of all political parties in Rotterdam.

Edition 3000

This publication has been possible, in part, through the financial support of the Van Abbemuseum, Eindhoven and the Foundation for Visual Arts, Design and Architecture, Amsterdam.

© 2010 Jonas Staal

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, recording or otherwise, without the written permission of the author.

Op vertoon van deze uitnodiging en een geldig legitimatiebewijs kunt u zich melden bij de hoofdingang van de Tweede Kamer, Binnenhof 1a in Den Haag.

Met de Vrijdenkersruimte bieden WD en PW kunstnaars, columnisten en cartoonisten, die op de een of andere manier te maken krijgen met censuur, de mogelijkheid om hun werk tentoon te stellen.

Vrijdag 4 juli om 10.30 uur

De fracties van WD en PW nodigen u uit voor de opening van de Vrijdenkersruimte in de Tweede Kamer met een expositie van o.a. cartoons van Gregorius Nekschot.

U I T N O D I G I N G

zegel

**UITNODIGING EXPO
VRIJDENKERSRUIMTE**

WVD · PVV

**NEKSCHOT
ELLEN VROEGH
ARAM TANIS
JAFFE VINK**

TWEEDE KAMER

04 07 08 · 10.30 UUR